

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI
KATEDRA SLAVISTIKY**

Porovnávací analýza názvů hřibů a hub v ruském a českém jazyce

**Comparative analysis of names of mushrooms and fungi in the Russian
and Czech language**

**Сопоставительный анализ названий грибов в русском и чешском
языках**

VYPRACOVALA: Bc. MICHAELA SEDLÁŘOVÁ

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Alla Arkhanhelska, DrSc.

2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 11. 4. 2018

podpis

Děkuji prof. Alle Arkhanhelské, DrSc., za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytla.

Podpis

Obsah

ÚVOD.....	6
1 TEORETICKÁ ČÁST	8
1.1 ŘÍŠE HUB.....	8
1.1.1 STAVBA TĚLA HUB	9
1.2 LEXIKOLOGIE	10
1.3 ETYMOLOGIE	11
1.4 ONOMAZIOLOGIE.....	12
1.5 NOMINACE	13
1.6 TERMINOLOGIE	16
1.6.1 BOTANICKÁ NOMENKLATURA	18
1.7 MOTIVOVANOST SLOVA.....	19
1.8 SLOVOTVORBA	20
1.8.1 ZPŮSOBY TVOŘENÍ SLOV	22
2 PRAKTICKÁ ČÁST	31
2.1 HOUBY JEDLÉ – NEJEDLÉ – JEDOVATÉ.....	31
2.2 HOUBY JEDLÉ – PODMÍNEČNĚ JEDLÉ – NEJEDLÉ – JEDOVATÉ.....	32
2.2.1 SROVNÁNÍ	32
2.3 MOTIVACE OFICIÁLNÍCH NÁZVŮ HUB V ČESKÉM JAZYCE	33
2.4 MOTIVACE OFICIÁLNÍCH NÁZVŮ HUB V RUSKÉM JAZYCE	36
2.4.1 SROVNÁNÍ	39
2.5 MOTIVACE LIDOVÝCH NÁZVŮ HUB V ČESKÉM JAZYCE	39
2.6 MOTIVACE LIDOVÝCH NÁZVŮ HUB V RUSKÉM JAZYCE.....	41
2.6.1 SROVNÁNÍ	43
2.7 STRUKTURA OFICIÁLNÍCH NÁZVŮ HUB V ČESKÉM JAZYCE	43
2.7.1 VÍCESLOVNÉ NÁZVY.....	43
2.8 STRUKTURA OFICIÁLNÍCH NÁZVŮ HUB V RUSKÉM JAZYCE	44
2.8.1 VÍCESLOVNÉ NÁZVY.....	44
2.8.2 SROVNÁNÍ	45
2.9 STRUKTURA LIDOVÝCH NÁZVŮ HUB V ČESKÉM JAZYCE	45
2.9.1 JEDNOSLOVNÉ NÁZVY	45
2.9.2 VÍCESLOVNÉ NÁZVY.....	50
2.10 STRUKTURA LIDOVÝCH NÁZVŮ HUB V RUSKÉM JAZYCE.....	52
2.10.1 JEDNOSLOVNÉ NÁZVY	52
2.10.2 VÍCESLOVNÉ NÁZVY.....	55
2.10.3 SROVNÁNÍ	57

ZÁVĚR	60
РЕЗЮМЕ	63
BIBLIOGRAFIE	73
PŘÍLOHA Č. 1	78
PŘÍLOHA Č. 2	83
ANOTACE.....	93

ÚVOD

Diplomová práce s názvem Srovnávací analýza názvů hřibů a hub v ruském a českém jazyce bude poukazovat na specifika tvoření názvů ve jmenovaných jazycích, na jejich podobnosti a odlišnosti. Výběr tohoto tématu se odvíjel od absolvování předmětu, který se touto problematikou zabývá. Práce se bude zaměřovat na oblast mykologie a na motivaci názvů hřibů a hub. Z hlediska základního dělení bude práce obsahovat část zahrnující teoretickou oblast, vztahující se k dané problematice, a část praktickou. V teoretické části si přiblížíme pro nás nejpodstatnější termíny. V úvodu práce si v krátkosti shrneme oblast mykologie a v několika větách popíšeme i stavbu těla hub. Tuto část uvedeme proto, že v praktické části se může odrážet motivace názvu právě od některé z částí těla hub. Následovat budou termíny, jako je lexikologie, etymologie, onomaziologie, nominace, terminologie, motivovanost slova a způsoby slovtvorby. Veškerý materiál budeme uvádět společně s česko-ruskými příklady.

Historie sběru hub je jak v České republice, tak v Rusku velmi dlouhá a tato činnost velice populární. Sběrem hub se lidé zabývali již od dávných dob a s tím souvisí také velké množství názvů, které díky popularitě sběru hub vznikly. Rusko i Česká republika patří mezi ty země, kde je sběr hub nejpopulárnější. Jak jsme již zmínili, setkáme se s obrovským množstvím názvů hub, které označujeme jako lidové. Vzhledem k této skutečnosti budeme v naší práci operovat s oficiálními neboli vědeckými názvy hub a s názvy lidovými. Pomocným jazykem nám bude latina, abychom získali ekvivalentní názvy v češtině a v ruštině. Pohybovat se budeme v botanické sféře, s čímž souvisí nutnost znalosti botanické nomenklatury, které věnujeme také kapitolu.

V podkapitole o lexikologii si v krátkosti uvedeme pojem slovní zásoba, dělení lexikologie a to, čím se vlastně zmíněná disciplína zabývá. Následující oddíl bude věnován etymologii, jelikož v praktické části budeme zkoumat původ názvů. Do lexikologie patří i vědní disciplína onomaziologie – pro nás důležitá, neboť se zabývá pojmenováním, tudíž si ji rovněž popíšeme v teoretické části. Na onomaziologii navážeme nominací, jež se věnuje výběru konkrétních jazykových prostředků k určitému obsahu. Tuto kapitolu rozšíříme o jednoslovná a víceslovná pojmenování, která jsou pro nás výchozím materiálem. Oblast terminologie je dalším oborem, který nesmíme opomenout. Základem pro nás budou vlastnosti termínů a terminologická sousloví. Již výše jsme uvedli, že se zaměříme na botanickou nomenklaturu, tedy výchozí materiál naší práce, a poukážeme na její důležitá pravidla. Důležitou kapitolou v teoretické části

bude motivovanost slova. Zde si uvedeme rozdíl mezi výrazy motivovanými a nemotivovanými. Teoretickou část uzavřeme poslední kapitolou, jíž bude slovtvorba. Soustředit se budeme na způsoby tvoření slov a jejich dělení v českém a ruském jazyce. Zhodnotíme, zda se shodují, či nikoliv. Tato kapitola bude podrobnější, jelikož se budeme zabývat jednotlivými způsoby tvoření a ke každému si uvedeme několik hlavních zákonitostí.

Na teoretickou část navážeme částí praktickou. Zde aplikujeme uvedenou teorii a poukážeme na ni v praxi. Celkově náš zkoumaný materiál zahrnuje 666 názvů, které budeme analyzovat. Ve výběru nalezneme několik zástupců z různých skupin hub, abychom nevycházeli pouze z jedné skupiny. K získání ekvivalentních názvů v češtině a v ruštině použijeme botanickou nomenklaturu, která je závazná a uvádí se v latinském jazyce. Díky tomu dospějeme k odpovídajícím názvům pro oba jazyky.

Nejprve si materiál rozdělíme podle toho, zda jsou houby jedlé, či nejedlé, nebo jedovaté, a srovnáme získané výsledky. Obsáhlejší analýzou bude hledání motivace těchto názvů. Motivací zde máme na mysli motivaci barvy či vzhledu houby nebo místa jejího růstu. Zde si nejprve zhodnotíme názvy oficiální a poté ty lidové. Odděleně provedeme tyto analýzy v obou jazycích a posoudíme, jaký motivační prostředek má největší vliv na vytvoření názvu. Jednoslovné lidové názvy budou rozděleny z hlediska morfologického či nemorfologického způsobu tvoření slov. Budeme tedy hledat názvy vzniklé metaforou či metonymií a v morfologickém způsobu různé typy derivací. U všech kapitol uvedeme srovnání obou jazyků a zdůrazníme shody a odlišnosti.

Víceslovné lidové názvy rozebereme z hlediska slovních druhů a analyzujeme, zda se jedná o atribut kongruentní, nebo nekongruentní. Tyto atributy budeme dále zkoumat podle odkazu na různé vlastnosti hub. Pomocnou literaturou při zkoumání názvů nám bude Slovník lidových názvů hub od Stanislava Šebka, Etymologický slovník Václava Machka, online dostupný materiál Научные и народные названия растений и грибов И. В. Бугаёва a rovněž online dostupná Энциклопедия грибов. Veškerou použitou literaturu uvedeme na konci práce formou seznamu.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část diplomové práce bude věnována přiblížení pojmů, kterými se budeme zabývat v praktické části. Pro analýzu vybraných názvů hub je pro nás stěžejní objasnění pojmů, jako je lexikologie, etymologie, terminologie, nominace, onomaziologie a motivace názvů, a pozornost bude věnována rovněž slovtvorbě. Jelikož se budeme pohybovat v botanické sféře, budeme se i tímto tématem zabývat v samostatné kapitole a uvedeme si několik zásad botanické nomenklatury. V úvodu teoretické části se budeme soustředit na námi vybranou oblast zkoumání, tedy na říši hub.

1.1 ŘÍŠE HUB

Ve své práci budeme operovat s názvy hub v českém a ruském jazyce. Proto si v této kapitole přiblížíme systém hub v obou jazycích. Věda, která se zabývá houbami, se nazývá mykologie.

Houby (fungi) jsou jak jednobuněčné, tak mnohobuněčné organizmy. Jejich tělo se nečlení na jednotlivé orgány, a proto se označuje jako stélka. K rozmnožování hub slouží plodnice, která obsahuje výtrusy. U hub rozlišujeme rozmnožování pohlavní a nepohlavní. Při nepohlavním rozmnožování se netvoří pohlavní orgány a ke vzniku nových jedinců dochází fragmentací. Pohlavní rozmnožování je běžnější a vznikají při něm spory. Pohlavní rozmnožování prochází těmito fázemi: plazmogamie, karyogamie a meióza.

Systematika hub třídí houby na následující oddělení:

- oddělení Hlenky (př. *pýchavka vlčí*);
- oddělení Nádorovkovité (př. *nádorovka kapustová*);
- oddělení Oomycety (př. *plíseň bramborová*);
- oddělení Chytridiomycety (př. *rakovinovec bramborový*);
- oddělení Houby vlastní
 - třída Zygomycety (př. *plíseň hlavičková*);
 - třída Houby vřeckovýtrusé (př. *kadeřavka, kvasinky*);
 - třída Houby stopkovýtrusé (př. *hřib smrkový*).

V ruském jazyce najdeme velmi podobné členění hub:

- třída chytridiomycety (př. *batrachochytrium dendrobatidis*) – nesbírají se, najdeme je v půdě a ve vodních nádržích;

- třída oomycety (př. *фитофтороз*) – nesbírají se, parazitují v říční vodě, půdě;
- třída zygomycety (př. *мукор*) – nesbírají se;
- třída endomycety (př. *грибки*) – nesbírají se;
- třída askomycety (př. *сморчки, строчки, трюфели*);
- třída bazidiomycety (př. *груздь золотисто-жёлтый, трутовик изменчивый*);
- třída deuteromycety (př. *пеницилл*).

Z hlediska jedlosti vyděluje ruská systematika:

- **Jedlé** – nejpočetnější skupina, i přesto zde platí, že člověk má sbírat pouze ty, které zná. Jedlé houby se používají ke smažení, pečení, dušení či nakládání.
- **Nejedlé** – do této skupiny patří houby, které nejsou požitelné z důvodu své hořké nebo palčivé chuti či nepříjemného zápachu nebo proto, že je jejich dužina tvrdá.
- **Jedovaté** – tato skupina hub obsahuje látky škodlivé pro zdraví člověka. Požitím těchto hub si můžeme poškodit játra nebo trávicí ústrojí, může být ovlivněno naše vnímání a pozornost, mohou se objevit halucinace, průjem, závratě či zvracení.
- **Podmínečně jedlé** – tento typ rozdělení hub najdeme v ruské systematice a jedná se o houby, které nejsou jedlé v syrovém stavu, ale po tepelné úpravě je možné je jíst.

V této práci budeme zkoumat a porovnávat i lidové názvy námi vybraných hub. Stejně jako jiné rostliny mají i houby velké množství pojmenování, která jim byla přiřazena. Čím častěji se daná houba vyskytuje, tím větší množství lidových názvů vzniká. Češi jsou ve sběru hub velmi aktivní. Zhruba 80 % lidí si alespoň jednou za rok zajde do lesa na houby, a právě s populárností sběru hub může být spjato velké množství lidových názvů. V Rusku se sběrem hub zabývají nejvíce lidé ze střední části země. Na jihu houby prakticky nesbírají. Co se týče populárnosti různých druhů hub, nejhojněji se v Rusku sbírají *hříby* – *грибы*, *václavky* – *опята*, *lišky* – *лисички*, *ryzce* – *грузди*, *žampiony* – *шампиньоны* a *kozáci* – *подберёзовики*. Rusové často sbírají také *белые грибы*, *подберезовики*, *рыжики*, *подосиновики*, *масленки*. Mezi Čechy jsou velmi populární *hříby*, *kozáci*, *bedle*, *žampiony*.

1.1.1 STAVBA TĚLA HUB

V krátkosti se zaměříme i na stavbu těla hub, vzhledem k tomu, že mnohé jejich názvy jsou odvozeny například od zbarvení klobouku, velikosti třeně apod. Houby nemají

orgány, jejich tělo se nazývá stélka, která se skládá z hyf. Základní členění houbového těla je: klobouk, třeň, výtrusy a podhoubí. Někdy můžeme najít na třeni prsten a pochvu.

- **Klobouk** – u jednotlivých druhů hub se liší jak velikostí, tak i barvou. Různý je rovněž jeho povrch, který může být slizký, nebo suchý. Na spodní straně klobouku nalezneme vrstvu s výtrusy.
- **Třeň** – někdy označována jako „noha“, je mnohem pevnější než klobouk. Také třeň má různou velikost, tloušťku a délku. Na povrchu může být hladká, vrásčitá, holá, rýhovaná, suchá, nebo slizká.
- **Výtrusy** – neboli spory slouží k nepohlavnímu rozmnožování hub. Proces, při němž dochází k tvorbě spor, se nazývá sporogeneze nebo sporulace.
- **Podhoubí** – (mycelium) jsou vzájemně propletená vlákna, což je typické právě pro houby. Podhoubí slouží k dodání výživových a stavebních látek. Obvykle se u stopkovýtrusých hub rozlišuje podhoubí primární, sekundární a terciární.

Následující kapitoly budou zaměřeny na konkrétní jazykovědné nauky, ze kterých budeme vycházet.

1.2 LEXIKOLOGIE

Lexikologie (od řec. *lexikós*, *lexis* = slovo; *logos* = slovo, nauka) je vědní disciplína zabývající se lexikální složkou jazyka, tedy lexikem. Z toho vyplývá, že lexikologie je vědou o slovní zásobě. Z knihy Д. Э. Розенталя а М. А. Теленковой zmiňme následující definici lexikologie: «Раздел языкознания, занимающийся изучением словарного состава языка.» (Розенталь, Теленкова 2001: 182). Autoři této knihy dále uvádějí dělení lexikologie na historickou a popisnou. Lexikologie jako lingvistická disciplína zkoumá obsah a formu lexikálních jednotek, a také jejich funkci a vzájemné vztahy. Základními jednotkami lexika (slovní zásoby) jsou slova a slovní spojení. Definovat slovo není jednoduchý úkol, což potvrzuje celá řada existujících a vzájemně se různých definic. Nicméně vždy se v těchto definicích setkáme s důrazem na binární povahu slova. Ta představuje spojení formy a obsahu (Hauser 1980: 9).

Lexikologie jako nauka zkoumá lexikum různých jazyků a hledá společné rysy v systémech organizace a funkce těchto jazyků. Tuto lexikologii označujeme jako общая лексикология. Existuje také dílčí lexikologie – частная лексикология, která zkoumá slovní zásobu a zákonitosti pouze jednoho jazyka. Tato vědní disciplína se na rozdíl od fonetiky a gramatiky nezabývá zvukovou a gramatickou stránkou slova, ale věnuje se

jeho věcnému obsahu. Pro lexikologii je slovo jednotkou slovní zásoby, která má svůj význam (Новиков 1999: 168).

Lexikologii dělíme na synchronní a historickou, do které spadá i etymologie. Ta však bývá vydělena jako samostatná disciplína a bude jí věnována následující kapitola. Do synchronní lexikologie řadíme sémaziologii (sémantiku) a onomaziologii. Rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že sémaziologie postupuje od formy k obsahu, kdežto onomaziologie opačným směrem. Při hledání odpovědí na otázky spojené s významem slov se uplatňuje sémaziologický přístup a při zkoumání formy a způsobu pojmenování se používá přístup onomaziologický. V praxi se oba tyto přístupy prolínají (Hauser 1980: 7). Historická lexikologie zkoumá formování slovní zásoby jazyka a její historický vývoj. «Историческая лексикология исследует историю слов в связи с историей обозначаемых ими предметов, понятий, институтов.» (Ярцева 1998: 260). Z ruských lingvistů jmenujme jako zástupce lexikologie Б. А. Ларина, А. А. Потебню, В. В. Виноградова. Z českých lingvistů zmiňme J. Filipce, kterého považujeme za zástupce pojetí lexikonu v komplexnosti a relativní samostatnosti (Hladká 2017: [online]). Uvádíme i definici srovnávací lexikologie: «Сопоставительная лексикология исследует словарный состав с целью выявления генетического родства языков, структурно-семантических сходств и различий между ними (независимо от родства) либо с целью выведения общих лексикологических (чаще семантических) закономерностей.» (Ярцева 1998: 260).

1.3 ETYMOLOGIE

Etymologie/этимология je lingvistická disciplína, která zkoumá původ a vývoj slova. Název této disciplíny pochází z řeckého *etymologia*, v němž nacházíme spojení slov *etymon* (*pravdivý smysl, kořen slova, истина*) + *logia, logos* (*наука, слово, учение*). Uvádíme definici od A. Erharta a R. Večerky: „Jazykovědná disciplína, která usiluje vypátrat původ slovotvorně neprůhledných slov a jejich komponentů (jak co do původního znění, tak i co do původního významu), a odhaluje tak vnitřní příbuznost slov a bývalé slovní čeledi (hnízda) v rámci jednoho jazyka a geneticky srovnatelné slovní protějšky přes hranice jednoho jazyka.“ (Večerka, Erhart 1981: 11). В. Н. Ярцева uvádí tři možné výklady etymologie. Za první definuje etymologii jako «раздел языкознания, изучающий происхождение слов», za druhé hovoří o etymologii jako «совокупность исследовательских приемов, направленных на раскрытие происхождения слова, а также сам результат этого раскрытия», třetí definice etymologie pak zní:

«происхождение слова» (Ярцева 1998: 596). V procesu hledání původu slova se zkoumá jeho fonologická, morfologická i slovotvorná podoba a srovnává se s příbuznými slovy v jiných jazycích. Toto srovnání probíhá s ohledem na určitá pravidla jazykového vývoje. Poté dochází k použití velmi důležité etymologické metody, kterou je rekonstrukce. Rekonstruuje se předhistorická a prajazyková podoba slova a jeho původní vývoj. Snažíme se rovněž stanovit stáří zkoumaného slova (Karlíková 2017 A: [online]). Významným badatelem v oblasti etymologického zkoumání byl Václav Machek, o jehož vrcholná díla – Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, poté jen jazyka českého – se budeme ve své práci opírat i my. K ruským nejvýznamnějším etymologickým slovníkům patří Этимологический словарь русского языка М. Фармера, А. В. Семенова a Г. Крылова.

Problematika slova sahá až do řecké antiky. Za základní učení o etymologii je považován Platónův dialog Kratylos. Samostatné etymologické zkoumání se datuje od 19. století. Spojováním slov etymologicky neprůhledných a slov formálně podobných vznikla **lidová etymologie**. Jde o chybné jazykové postupy, kterým podléhají slova izolovaná, ale také slova přejatá, jež přiřazujeme ke slovům podobným s domácími. Lidovou etymologií se ve středověku vysvětloval původ antroponym a toponym, a v důsledku toho vznikaly etymologické legendy (Janyšková 2017: [online]).

Další lingvistickou disciplínou, která spadá pod lexikologii, je onomaziologie.

1.4 ONOMAZIOLOGIE

Onomaziologie je součástí lexikologie společně se sémaziologií, frazeologií, etymologií, onomastikou a lexikografií. Onomaziologie/ономасиология je pojem původem z řeckého slova *onomazein*, což v překladu znamená *pojmenovávat*. Jde o nauku, která se zabývá pojmenováváním jevů a věcí, je to obecná teorie pojmenování. Zkoumá prostředky, které jsou využity k pojmenování určitého jazykového obsahu. Onomaziologie postupuje směrem od obsahu k formě, zatímco opačným procesem se zabývá sémaziologie. Pod onomaziologií spadá celý lexikon, tedy pojmenování sémantických pojmů, úseků významu různého druhu jazykovou formou všeho druhu (Čermák 2010: 139). Onomaziologie je úzce spojena s psycholingvistikou. Толковый словарь Т.Ф. Ефремовой vysvětluje onomaziologii jako «раздел семантики, изучающий способы обозначения, называния предметов и явлений.» (Ефремова 2000: [online]).

Základem slovní zásoby jsou slova, která mohou být buď motivovaná, nebo nemotivovaná. Ve slovní zásobě obvykle převažují slova nemotivovaná a dále se s nimi pracuje pomocí odvozování či skládání. Jako příklad nemotivovaného slova uvádíme pojem *voda*, v ruštině například *дoпoзa*. Motivovaná slova dělíme na jednoslovná (odvozená a složená) a sdružená. Příkladem motivovaného jednoslovného a odvozeného slova může být slovo *vodní*, *стoлик – мaлeнькoй стoл* a zástupcem motivovaného jednoslovného složeného slova je pojem *водoвoд, мoстoстpоуиeль*. Motivovaným sdruženým slovem je například pojem *minerální voda* (Hauser 1980: 17).

Onomaziologie se dále vyčleňuje na tzv. onomaziologické kategorie, které představují strukturaci obsahu vzhledem k jeho vyjádření v daném jazyce. Jinými slovy jde o základní pojmové struktury, které tvoří v daném jazyce základ pojmenování (Dokulil 1962: 29). Struktura těchto kategorií je dvojčlenná. Nejprve je jev zařazen do pojmové třídy, zde je určen určitým příznakem. Dále je tato třída klasifikována do onomaziologické báze jako složka určovaná a příznak je zařazen do složky určující jako onomaziologický příznak. O kategorii hovoříme v případě, když se pojmová třída opírá o jazykovou kategorii slovního druhu (Dokulil 1962: 29). Jinými slovy dochází tedy k zařazení předmětu do příslušné pojmové třídy, ta vytvoří onomaziologickou bázi pojmenování, tu poté odlišíme od ostatních a určíme onomaziologický příznak (Hauser 1980: 98).

Onomaziologie se zabývá procesem pojmenování a s tím souvisí další lingvistická disciplína, kterou je nominace.

1.5 NOMINACE

Nominace – номинация (*pojmenování*, z lat. *nomen* – *jméno*, наименование) představuje označení jistého úseku významu formou, jazykovým názvem. Označuje jak psychologický projev, tak i jeho jazykový rezultat, jazykové jméno. Z. Hladká definuje nominaci jako „přiřazení jazykové formy k určitému obsahu (též pojmenovací akt) i rezultat tohoto procesu (též pojmenovací jednotka)“ (Hladká 2000: 1339). K podobné definici se přiklání i В. Н. Ярцева, která označuje nominaci jako «образование языковых единиц, характеризующихся номинативной функцией, т. е. служащих для называния и вычленения фрагментов действительности и формирования соответствующих понятий о них в форме слов, сочетаний слов, фразеологизмов и предложений» (Ярцева 1998: 336). Shoduje se i v tom, že jde o výsledek procesu. Jelikož se objevují nové poznané jevy, je potřeba je nějak označit, a tím vznikají nová

pojmenování. Existují různé typy pojmenování, k těm základním řadíme tvoření slov, sémantické tvoření, přejímání či kalkování. Rozlišujeme **momentální** pojmenování – pro potřeby dané situace a kontextu (bezpříznakové, příznakové, propriální, terminologické) – a **trvalé** pojmenování – nové lexémy se po ustálení stávají součástí systému (terminologické, propriální, běžné lexémy, příznakové).

Pro češtinu a další podobné jazyky je základním problémem střídání jednoslovných a víceslovných pojmenování. Dochází k univerbizaci s ohledem na potřeby jazykové ekonomie, např. *mycí stroj* = *myčka*, *автомобиль иностранной марки* = *иномарка* (Čermák 2010: 143).

Pojmenování **JEDNOSLOVNÁ** užíváme v případě, že chceme mít pojmenování implicitnější. U jednoslovných pojmenování je potřeba rozlišit pojmenování slovotvorného typu a metaforického typu.

V případě, že je při pojmenování využita **METAFORA**, jde o přenesené pojmenování. Podle П. А. Леканта je metafora nejrozšířenějším prostředkem při tvoření nových pojmenování, kterého se účastní čtyři komponenty: «основной и вспомогательный объекты, соотнесенные друг с другом, и свойства каждого из них.» (Лекант 2002: 18). O metafoře hovoříme tehdy, když je skutečnost pojmenována výrazem, který má viditelnou podobnost (např. *čočka* je luštěnina a její tvar je podobný s částí optických přístrojů, proto se užívá pojmenování stejné; *жемчуг* – přeneseně tak hovoříme o bělosti a zářivosti zubů). Taková přenesená pojmenování často vznikají z důvodu potřeby zdůraznit určitý rys již pojmenované skutečnosti. Tato pojmenování se také mohou ustálit a stát se součástí lexikonu. Například u podstatných jmen se pojmenování zvířat přenáší na pojmenování rostlin, konkrétně i hub: *kuřátka*, *lišky*, *holubinky*, *мышонок*, *лисичка* (Hauser 1980: 72). Podstata metafory je založena na motivující vlastnosti (*tertium comparationis*), která je obvykle vizuálně pozorovatelná. Hovoříme zde o tvaru, barvě, charakteru povrchu, velikosti, tloušťce či celkovém vzhledu (Hladká 2000: 31). Poukážeme na dělení metafory, které ve své knize Современный русский язык uvádí П. А. Лекант:

- **nominativní** – nominativní metafora ztrácí svoji obraznost a využívá se k přímému pojmenování (např. *журавль колодца*, *оční bělмо*);
- **kognitivní** – myšlenkové vyvození skutečných nebo psaných společných vlastností, jde o porozumění myšlence (např. *горсть* – přeneseně se využívá pro

označení několika málo lidí; *ceny rostou* – ve smyslu porozumět kvantitě jako udávání směru);

- **obrazná** – vzniká na základě lidského vnímání společně s okolním světem. Tato metafora mívá expresivní a emoční znaky (např. *пахнем (ссорой)* – pocit, že se něco stane, *hlava rodiny* – obrazné pojmenování většinou pro otce rodiny) (Лекант 2002: 18, 19).

P. Hauser zdůrazňuje, že k metafoře dochází pouze v určitých oblastech. Slovními druhy, které mohou být využity k metafoře, jsou podstatná a přídavná jména, příslovce a slovesa. P. Hauser neuvádí žádné konkrétní dělení metafory, ale poukazuje na personifikaci, která vzniká při metafoře sloves. Spojují se slovesa, která označují děje živých předmětů, s předměty neživými (př. *houba saje, svíčka mrká* apod.) (Hauser 1980: 73).

Kromě metafory existuje **METONYMIE**, která nespočívá ve vnější podobnosti, ale hovoříme zde o podobnosti vnitřní, věcné. Je velmi tenká hranice mezi metonymií již zautomatizovanou a metonymií aktualizovanou, která je využívána v běžné řeči. Předměty, mezi nimiž je metonymický vztah, mohou mít přenesený význam na základě: **materiálu** (ve smyslu výrobku – např. *золото (zlato)* – jako cenný materiál a přeneseně mince z něj vyrobené), **děje** (jako cíl procesu – př. *нажечь (spálit)* – vyrobit nebo zničit spálením), **procesu** (jako výsledek procesu – př. *лутьё* – hovoříme o procesu výroby nebo o odlitcích), **procesu** (jako místo – *зимовка* – pobyt v zimě, a také místo k přezimování), **příznaku** (věc – např. *белизна* – označení zářivé barvy, ale také pracího prášku), **příčiny** (důsledek něčeho – př. *нажать* – ve smyslu stisknout nebo vymačkat, vyždímat nějaké množství), **časové spojitosti** (např. *зůstat* někde přes určité roční období – *зимовать* – a také ve smyslu přežívat zimní mrazy), **prostorové spojitosti** (např. *окно* – jako otvor ve zdi a přeneseně jako mezera/okno mezi předměty ve škole), **prostoru** (př. *аудитория* – jako místnost a také jako skupina lidí poslouchajících lekci) (Лекант 2002: 19, 20).

Podle P. Hausera si uvedeme metonymické významy, které mohou být strukturní, kontextové a etymologické. Pod metonymickým **strukturním** významem Hauser chápe přenos abstraktu na konkrétní předmět (např. *mládí* a odtud pak *mladí lidé*). Metonymie **kontextová** se nejčastěji využívá u přenesení jmen významných osob nebo jejich děl (například *poslouchat Dvořáka, koupit si Ladu*). Metonymie **etymologická** neboli historická přenáší jména vlastní na obecná označení osob nebo věcí. Dochází zde poté ke

změně, kdy se vzniklé slovo píše s malým počátečním písmenem (např. *Roentgen* – *rentgen*). Oproti metafoře, ke které dochází u podstatných a přídavných jmen, přísloví a sloves, se metonymie týká pouze podstatných jmen (Hauser 1980: 74, 75).

Pojmenování **VÍCESLOVNÁ** se využívají tehdy, je-li zapotřebí mít pojmenování explicitnější. Jednoslovná pojmenování se spojují do terminologického sousloví. V našem materiálu se většinou jedná o spojení substantiva a shodného přívlastku (v případě oficiálních názvů). Víceslovná pojmenování mohou být buď sousloví, nebo frazémy. V případě sousloví zpravidla jeden člen zpřesňuje člen druhý a nejčastěji jde o odborné termíny. Frazémy mají obvykle přenesený význam, který nemůžeme odvodit z jednotlivých částí frazému. Frazémy zahrnují přísloví, pořekadla či pranostiky (např. *I mistr tesař se někdy utne. Bez práce nejsou koláče. Без труда не вытащишь рыбку из пруда.*).

Nicméně ani u jednoho typu není toto pravidlo závazné a často je tento problém ponechán náhodě. Při volbě určitého typu pojmenování hraje roli typologie. Problém volby mezi jednoslovným a víceslovným pojmenováním se týká celého lexikonu (Čermák 2011: 194).

Ve výše uvedeném výčtu se zmiňujeme o terminologickém pojmenování, které je rovněž bodem našeho bádání.

1.6 TERMINOLOGIE

Terminologie zahrnuje odborné názvy neboli termíny, které se používají v odborném stylu. Jako každé jiné slovo jsou i termíny lexikálními jednotkami. V závislosti na tom, v jaké sféře termíny používáme, rozlišujeme terminologii jazykovědnou, lékařskou, botanickou, chemickou nebo historickou aj. Pro každou oblast je tedy specifická jiná terminologie. Existují však všeobecné požadavky, kterými by měl termín disponovat. K nim patří **jednoznačnost, přesnost, ustálenost, nosnost a neexpresivnost** termínu. Za nejdůležitější vlastnost se považuje jednoznačnost. Zde se však rozlišuje jednoznačnost absolutní a relativní. Termín absolutně jednoznačný odkazuje na jednu skutečnost (př. *sloveso, infinitiv, okvěti, алфавит, кислород, аппендицит*), nicméně takových termínů najdeme malé množství. Oproti tomu termínů relativních je podstatně více a takové termíny slouží konkrétní terminologii. Na jednoznačnost termínu navazuje přesnost. Zde se může vyskytnout terminologická synonymita, kdy jedna skutečnost je pojmenována několika slovy. Příčinou tohoto jevu je to, že termíny vznikají současně na různých místech. Rovněž má termín poskytovat možnost dalšího tvoření čili má být nosný neboli

operativní (př. *rod – rodový – rodovost*). S touto vlastností se neztotožňují termíny víceslovné. Ty však mají vysokou míru popisnosti. Z výše uvedených vlastností termínu vyplývá definice podle P. Hausera: „Termín je lexikální jednotka sloužící odbornému vyjadřování s přesným, zpravidla pojmovým významem, ve svém oboru jednoznačná, ustálená a normalizovaná, bez vedlejších příznaků citových.“ (Hauser 1980: 32–35).

И. Ю. Свинцова popisuje šest vlastností, které by měl daný termín splňovat: **фиксированное содержание, точность, однозначность, отсутствие синонимов, систематичность и краткость**. Shody s P. Hauserem se týkají stálého obsahu, přesnosti a jednoznačnosti. V ostatních vlastnostech se autoři liší, kdy P. Hauser vyděluje nosnost a neexpresivnost termínu a И. Ю. Свинцова označuje za podstatnou vlastnost termínu systematičnost, neexistenci synonym a krátkost termínu. Pod pojmem systematičnost termínu И. Ю. Свинцова chápe zařazení termínu do terminologické soustavy.

Tvorba termínů se shoduje s tvorbou jiných slov. Tvoření termínů se věnuje Н. С. Валгина, Д. Э. Розенталь, М. И. Фомина a В. В. Цапукевич v knize *Современный русский язык*, kde uvádějí, že velmi rozšířeným způsobem při tvorbě termínů je kompozice (např. *атомоход, кривошип*), afixace (např. *облицовка, созвездие*) a také tvorba termínů připojením cizích komponentů *авто-, био-* atd. (Розенталь, Фомина, Цапукевич, Валгина 1971: 34). Podrobněji se slovtvorbě budeme věnovat v samostatné kapitole.

Důležitou součástí našeho zkoumaného materiálu jsou **terminologická sousloví**. Novoříme o termínech složených ze dvou či více samostatných slov. I tyto termíny mají stejnou platnost jako termíny jednoslovné (př. *chemická reakce, prvosenka jarní, космические лучи, оптическая плотность*). Jednoslovné termíny mohou ztrácet svůj význam, a proto se spojují. Co se týče druhů slov, ze kterých se terminologická sousloví skládají, rozlišujeme **jmenný** a **slovesný** typ. První jmenovaný má větší zastoupení a obvykle jde o podstatné nebo přídavné jméno. Tento typ převládá i v naší práci. Tyto útvary jsou pevné a nemůžeme je měnit, jsou fixované. Nemůžeme tedy u termínu *пýchавка хрушkovitá* členy vyměnit a říci *хрушkovitá пýchавка*. V oblasti botaniky a zoologie odkazuje podstatné jméno na rod a přídavné jméno na druh: *smrž kuželovitý, леписта грязная*.

Při práci s terminologií se můžeme setkat s překladatelskými problémy. Termíny se do cílového jazyka substituují. Vždy musíme najít vhodný ekvivalent, který se používá v cílovém jazyce. Proto se ve své práci budeme opírat o nomenklaturu, tedy názvosloví

systematických jednotek. Jde o speciální úsek pro názvy tvořené podle stejných zásad. S tím souvisejí latinské názvy, které jsou mezinárodně uznávané a ulehčují vědeckou práci (Sochor 1955: 11). Nomenklatura je tvořena souborem speciálních termínů, které se používají v konkrétním odvětví. Proto existuje nomenklatura například biologická, zoologická, chemická nebo botanická, kterou se zabýváme i my. Často se můžeme setkat s problémem, v jehož rámci je těžké rozpoznat, kdy se jedná o nomenklaturu a kdy o termín. Základní rozdíl spočívá v tom, že termín má definici, která odkazuje na podstatné znaky. Oproti tomu nomenklatura obsahuje popis, který má znaky odpovídajícího předmětu (Новиков 1999: 274).

1.6.1 BOTANICKÁ NOMENKLATURA

Botanická nomenklatura podléhá pravidlům, která se nazývají Mezinárodní kód botanické nomenklatury/Международный кодекс ботанической номенклатуры (International Code of Botanical Nomenclature – ICBN). Tento kód obsahuje obecná pravidla tvorby systému, slouží ke snadnějšímu dorozumívání mezi vědci a usnadňuje orientaci v systému. Tato mezinárodně uznávaná botanická nomenklatura je v latinském jazyce. Proto i v naší práci budeme vycházet z latinských názvů hub. Základy této nomenklatury pocházejí z 18. století od přírodovědce a lékaře Carla Linné. Z ruských botaniků, kteří se zabývali botanickou nomenklaturou, jmenujeme Е. Б. Алексева, И. А. Губанова, а В. Н. Тихомирова, kteří vytvořili knihu Ботаническая номенклатура. Z českých botaniků vzpomeňme Josefa Dostála, Josefa Holuba nebo Václava Zeleného.

V latinských názvech odkazuje první slovo na rod a píšeme jej s velkým počátečním písmenem. Druhé jméno ukazuje na druh (*Boletus aereus* – překládáme jako *hřib bronzový*, *боровик бронзовый*). Zásadou této botanické nomenklatury je to, že se nesmí použít jméno, které už bylo použito dříve. V případě, že se objeví název shodný s názvem již dříve užitým, musí se najít pojmenování nové.

České a ruské názvy hub se neřídí žádnými přesnými zásadami. Názvy vznikají podle všeobecných nepsaných pravidel, která mají svou tradici. Co se týče skladby termínů, které se budou vyskytovat v této práci, jsou zpravidla dvouslovné (binomické). Hovoříme zde o **oficiálních názvech**, a to v českém i ruském jazyce. Skládají se z podstatného a přídavného jména neboli epiteta (př. *hřib smrkový*, *боровик желтый*). Ne vždy je epiteton přídavné jméno, může být jménem podstatným (př. *hřib modračka*, *дубовик келе*).

Zabývat se však budeme i **lidovými názvy**, kterých je velké množství a jsou většinou jednoslovné. Některé houby mají lidových názvů hned několik, naopak u jiných hub lidový název nenajdeme. V českém jazyce je velké množství lidových názvů, což je způsobeno dlouholetou tradicí sběru hub v České republice. Stejně tak je tomu i v Rusku. Zajímavostí je, že jeden lidový název může označovat různé druhy hub. To je dáno tím, ve které oblasti se daná houba sbírá. Proto například *pančák* neboli *hřib panský* může být *hřib borový*, ale také *hřib hnědý* a *hřib kaštanový*. Stejně tak *синяк* se používá jako lidový název pro *дубовик оливково-бурый*, ale také pro *дубовик крапчатый*. K těmto případům dochází na základě geografického výskytu houby. Pro slovní zásobu jsou lidové názvy velmi významnou složkou. Často jde o slova starobylá a jejich původ sahá do praslovanštiny.

Lidové názvy bývají odvozeny například od barvy plodnic nebo podobné barvy některých jiných věcí (např. *cukrová houba*, *tvarožnice*, *popelka*, *синяк*, *яичник*, *пестрец*). Můžeme se ale setkat i s lidovými názvy, které jsou odvozeny od činnosti lidí či od náradí, které lidé při práci používají. Takto vznikly názvy jako *kovář*, *havíř* či *mouřeníněk*. Dále se názvy odvozují od velikosti a tvaru plodnice, od podobnosti s jinými předměty nebo jsou přirovnány k částem těla živočichů (př. *kuželák*, *hadí vejce*, *мышонок*, *устричный гриб*). Tvrdost dužiny, její barva a chuť houby jsou další vlastnosti, na jejichž základě vznikají lidová pojmenování (Šebek 1968: 4–7).

Podle toho, jak lidové názvy vznikaly, rozlišujeme jejich různý charakter – prvotní (např. *smrk*, *luna*), odvozený a složený (např. *žluťák*, *jednotlamka*, *огоньки*, *златоглав*), přenesený (např. *žabí mýdlo*), přejatý a kalkovaný (např. *kozí brada*). Nejčastěji lidové názvy vznikají na základě vnější podoby, vlastnosti, místa a doby růstu a užití (Hladká 2000: 27, 28).

V nadcházející kapitole se zaměříme na to, jakým způsobem bylo slovo vytvořeno a čím bylo motivováno.

1.7 MOTIVOVANOST SLOVA

Motivace vyjadřuje vztah k pojmenované skutečnosti, ukazuje na souvislost s motivující jednotkou. Dle knihy Д. Э. Розенталя je motivované slovo «слово с производящей основой» (Розенталь, Теленкова 2001: 211). Ne vždy je souvislost mezi zvukovou a významovou stránkou stejná.

Na základě uvedeného rozlišujeme:

a) **NEMOTIVOVANÁ** slova neboli **značková**

U těchto slov nemůžeme zjistit jejich význam a nemůžeme je odvodit ani z jejich formy. Taková slova jsou znaky pouze konvenčními, nemají vnitřní vztah mezi zvukovým útvarem a významem (Dokulil 1962: 103). Obvykle tato slova slouží k další derivaci, kompozici a kombinaci. Pojem značková slova pochází od jazykovědce Mathesia. Př. *dům, židle, vejce, prst, вода, мяч, звезда*.

b) **MOTIVOVANÁ** slova neboli **popisná**

Jejich význam si dokážeme vysvětlit formálně a významově jiným slovem, které je motivovalo (Hauser 1980: 98). Jsou to všechna pojmenování sdružená nebo složeniny. Př. *elektrický proud, velkoobchod, dějepis, придорожный, перестройка*.

Obecně můžeme říci, že slovanské jazyky mají slovní zásobu z větší části motivovanou. Ruština a čeština jsou jazyky blízké, nicméně najdeme odlišnosti v prostředcích a typech motivace (Žaža 1999: 12). Slovní zásoba češtiny je ze dvou třetin tvořena slovy popisnými, motivovanými.

Příruční mluvnice češtiny se rovněž zabývá motivovaností slova, a to konkrétně pojmy arbitrárnost slovní formy, mimojazyková motivovanost, vnitrojazyková motivovanost a zatemňování motivovanosti (Karlík, Nekula, Rusínová 2012: 67, 68).

To, jak slova vznikají a pomocí čeho jsou tvořeny, popisuje poslední kapitola.

1.8 SLOVOTVORBA

Pojem slovo tvorba (tvoření slov), rusky словообразование, má svůj původ v latině. Vychází z latinského slova *derivatio*, což znamená odvozování či tvoření. Pojem словообразование označujeme i systém tvorby slov, jejich vztahy a část jazykovědy, která se těmito vztahy zabývá. V knize Lexikon a sémantika uvádí František Čermák, že pojem slovo tvorba neboli tvoření slov není v současné době zcela vystihující. Pro tento proces by F. Čermák použil spíše slovní spojení nominativní morfologie nebo derivační/kompoziční morfologie. Podle něj nemůžeme nikdy být přímo u zrodu slova nebo u jakéhokoliv procesu tvoření. Vidíme až rezultat tohoto procesu tvoření (Čermák 2010: 184). Základním pojmem při tvoření slov je pojem odvození. Nové slovo vzniklo odvozením tehdy, když «основа мотивирована по форме и значению основной другого слова» (Лекант 2002: 206). Poté hovoříme o odvozeném slově nebo o derivátu.

Deriváty mohou být **systemové** (jazykové) nebo **kontextové** (řečové). Systemové deriváty najdeme ve výkladových slovnících, a jak uvádí П. А. Лекант v knize *Современный русский язык*, jde o tzv. „skutečná“ slova (např. *писатель, прочитать*). Kontextové deriváty vznikají v průběhu řeči podle potřeby a rozlišují se potenciální slova a okazionalizmy. Rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že okazionalizmy vznikají v průběhu hovorové nebo umělecké řeči s porušením slovtvorné zákonitosti (Лекант 2002: 209).

V *Словаре-справочнике лингвистических терминов* Д. Э. Розенталь и М. А. Теленкова vyvodili následující dvě základní definice. První hovoří o slovtvorbě jako o části lingvistiky, která se zabývá strukturou slov a jejich tvořením. Druhá definice je tato: «образование новых слов путем соединения друг с другом корневых и аффиксальных морфем либо безаффиксным способом по определенным моделям, существующим в данном языке.» (Розенталь, Теленкова 2001: 474).

Slovtvorba neboli tvoření slov se zabývá způsoby a postupy, jakými vznikají nová slova, rovněž zkoumá prostředky, kterými jsou tato slova tvořena a jaké jsou další podmínky tvoření (Hauser 1980: 99). Společně s flexí je slovtvorba součástí morfologie, slovtvorba se však účastní tvorby lexémů jednoslovných a víceslovných. Čeština velmi silně využívá univerbizace, a to i na úkor popisnosti. Univerbizace se používá v případě, že chceme u slova nabýt dojmu neformálnosti, např. *Вáclavské náměstí (Václavák), грузовой автомобиль (грузовик)*.

Při tvoření slov se nejčastěji využívá kompozice a derivace. Většinou se tyto typy prolínají (Čermák 2010: 185). Derivace nejčastěji pracuje s prefixy a sufixy (afixy, někdy také označováno jako infixy). Výsledkem procesu derivace je derivát neboli odvozenina (Čermák 2011: 160). Ve slově pak vydělujeme:

- **Slovtvorný základ** – jde o část slova, která je společná se slovem základovým, také můžeme označovat slovtvorný základ za kořen slova (př. *učitel – učitelka; les – prales, запад – юго-запад, лес – лесник*). V základovém slově může být tento slovtvorný základ jednotný i hláskově (*beton – бетонový, лес – лесной*), stejně tak se může i odlišovat. Jevům, při nichž dochází ke střídání hlásek, říkáme alternace a jsou zdrojem odvozování.
- **Slovtvorné prostředky** (formanty) – formantem označujeme morfém, který se spojuje se slovtvorným základem. Formantem je teda předpona, přípona, koncovka, kmenotvorná přípona či kombinace předpony, přípony a koncovky (Hauser 1980: 103–104).

1.8.1 ZPŮSOBY TVOŘENÍ SLOV

V českém jazyce se setkáváme s těmito způsoby tvoření slov:

- **derivace** (odvozování) – při derivaci se využívají prefixy, sufixy, kombinace prefix + sufix, koncovka (př. *starý – prastarý, umývat – umyvadlo*);
- **kompozice** (skládání) – spojují se alespoň dva slovtvorné základy (př. *bleskurychlý, novovek, sněhobílý*);
- **přejímání** – přejímání z cizích jazyků (např. z ruštiny *samovar, družba*, z francouzštiny *parfém, kostým*);
- **abreviace** (zkracování) – př. *doktor – dr., a tak dále – atd., chráněná krajinná oblast – CHKO*.

Český jazyk využívá všechny čtyři výše uvedené způsoby, ale za základní a hlavní způsob se považuje derivace.

V ruském jazyce se setkáváme s jinými způsoby slovtvorby. Systematika je jiná, ale v mnohém se shoduje. Jako první předložil čtyři způsoby tvoření slov В. В. Виноградов, které nalezneme v knize П. А. Леканта *Современный русский язык*:

- **Morfologický způsob** – суффиксальный (*прокат – прокатчик*), префиксальный (*бежать – побежать*), суффиксально-префиксальный (*стакан – подстаканник*), бессуффиксный (*глухой – глушь*). Tento způsob slovtvorby je nejvíce produktivní.
- **Lexiko-sémantický způsob** – vznik homonym, slova získávají nový význam, ale dále se používají i ve svém původním významu (př. *песок – сахарный песок; органы – органы государственной безопасности*).
- **Lexiko-syntaktický způsob** – spojování dvou či více slov (př. *вышеуказанный – выше + указанный; сумасшедший – с ума + сшедший*).
- **Morfo-syntaktický způsob** – dochází ke změnám gramatické třídy (př. *благодаря – vzniklo z přechodníku; столовая – столовая комната*) (Лекант 2002: 211).

Při srovnání těchto dvou systémů můžeme vyvodit závěry, že derivace se shoduje s ruským morfologickým způsobem a kompozice s lexiko-syntaktickým způsobem. Dva způsoby slovtvorby (přejímání a abreviace, v ruské systematice лексико-сематический, морфолого-синтаксический способ) se rozcházejí. Avšak v knize Н. М. Шанского a А. Н. Тихонова najdeme pod morfologickým způsobem slovtvorby

toto rozčlenění: сложение, аффиксация, безаффиксный способ словообразования, аббревиация, обратное словообразование (Шанский, Тихонов 1981: 67). S českou systematikou je zde shoda navíc v abreviaci, v ostatních se rozcházejí.

V následujících odstavcích si přiblížíme způsoby slovtvorby nejvíce produktivní jak v českém, tak v ruském jazyce.

1.8.1.1 DERIVACE

Derivace (od lat. *derivatio* = *odvádění, odvození*) využívá různých prostředků a podle toho, jaký slovtvorný prostředek je při odvozování použit, rozlišujeme derivaci příponovou, koncokovou, předponovou a kombinovanou (Hauser 1980: 112). Při procesu odvozování slov je důležité rozlišovat tři druhy odvozovacího základu. Ten může být ve formě úplného odvozovacího slova, nebo to může pouze část slova, tedy odvozovací kmen, anebo se může jednat o odvozovací slovní tvar. Derivace je tedy způsob tvorby nových slov s pomocí různých afixů, ale také odvozování bez jejich pomoci.

1.8.1.1.1 PREFIXACE

Prefix neboli předpona je slovtvorný prostředek, který se staví na pozici před slovní základ, čímž vzniká nové slovo. Prefix se tedy spojuje s celým plnovýznamovým slovem.

Velké množství předpon stojí samostatně jako předložky: *bez, do, od, u, za, s, v, na, nad, pod*. Pouze předponami jsou tvary *pa-, pra-, roz-, sou-, vy-, vz-*. Připojením prefixu se nemění gramatický charakter slova, ale pozměňuje se jeho lexikální význam. Co do funkčního využití předpon je asi nejčastěji využívána předpona *ne-*, která dává slovu záporný význam.

Připojením předpon k substantivům nebo adjektivům se jejich význam mění různě. Čistou prefixací (předpony pravé) můžeme vidět připojením předpon *pa-, pra-, pře-, po-, sou-, spolu-, nej-* (*list – palist; člověk – pračlověk; míra – přemíra; druh – soudruh; menší – nejmenší*) (Dokulil 1962: 51, 52). Při odvozování předponami se spojuje jedno slovo a formální prvek, proto prefixací nemůžeme považovat za skládání, při němž se spojují dvě významová slova. Stejně tak není prefixace opakem suffixace. Předpony způsobují změny pouze v mezích skupiny, nemění celou skupinu (Šmilauer 1972: 72).

Co se týká ruských prefixů (rus. приставки), k nejčastěji používaným patří:

- **без-** (ve významu absence): *безболезненный*;
 - **в-** (ve významu pohyb dovnitř): *вклад, влететь*;
 - **вы-** (ve významu pohyb ven): *вытяжка, выдавить*;
 - **до-** (ve významu doplnění něčeho): *доплата, доработать*;
 - **за-** (ve významu k druhé straně, dosažení cíle cesty): *заехать, задворки*;
 - **на-** (ve významu shora se s něčím spojit nebo dosažení cíle): *набросить, наледь*;
 - **над-** (ve významu být nad povrchem něčeho): *надстройка, надписать*;
 - **по-** (ve významu času nebo výsledek děje): *побеседовать, построить, пообедать*;
 - **под-** (ve významu být pod něčím nebo k něčemu se přiblížit): *подбородок, подземелье*;
 - **пред-** (ve významu před něčím v prostoru nebo v čase): *преддверие, предсказать*;
 - **при-** (ve významu okolo něčeho): *приморье, приехать, пришить*;
 - **про-** (ve významu skrz naskrz): *проколоть, прожарить*;
 - **раз-** (ve významu rozdělit na části): *разбить, развязать*;
 - **с-** (ve významu oddělit od něčeho): *сойти, сшить*
- (Новиков 1999: 342–343).

K produktivním ruským předponám se řadí předpony **до-**, **раз-**, **при-**.

1.8.1.1.2 SUFIXACE

Slovotvorný prostředek, který připojujeme za slovotvorný základ, označujeme jako sufix neboli příponu. Sufix je vždy spojen se slovem, sám neexistuje. Je zde úzké spojení s koncovkou, jejich vázanost je velmi těsná. I proto se přípony často uvádějí přímo s koncovkami, např. *-ba*, *-ina*, *-ivo*, *-ský*, *-telný*, *-ní*. Přípona *-ka* slouží k odvozování zdvořelých, přechýlení názvů, vytvoření dějových názvů nebo k odvození nositelů vlastností a nástrojů. Tímto způsobem pak vzniká *knížka*, *prodavačka*, *hádky*, *malinovka*, *rozbuška* (Hauser 1980: 105).

Při odvozování pomocí sufixů je důležitý daný sufix a tvaroslovná charakteristika slova, která se liší od tvaroslovné charakteristiky slova základového. Právě sufix, ale i prefix nás odkazují k určité onomaziologické kategorii – základní, transpoziční nebo modifikační. To, že daný pojem patří k třídě osob vykonávajících určitou činnost, určuje sufix *-tel*. Sufix *-dl* pak odkazuje k třídě věcí sloužících jako prostředek nějaké činnosti, sufix *-ost* označuje příslušnost k předmětné vlastnosti (Dokulil 1962: 60, 61).

Sufixy však nejsou vždy tak jednoznačné, jak by se mohlo zdát. Takovým příkladem může být formant *-ka*, v němž *-a* odkazuje k ženským osobám, také k substancím s určitou vlastností, ale i ke zdrobnělinám ženského rodu. То, že je některý sufix takto nejednoznačný, vyřešíme pomocí určení lexikálně gramatické povahy základového slova a určení slovního druhu slova odvozeného (Dokulil 1962: 61).

Rovněž ruština používá velké množství sufixů, které rozdělujeme podle sufixů od podstatných a přídavných jmen a sloves. Ke skupině podstatných a přídavných jmen uvedeme několik zástupců společně s příklady, slovesa se v našem výběru hub vyskytovat nebudou.

Substantiva:

- **-анин, -янин** (ve významu osoby): *англичанин, киевлянин*;
- **-арь** (ve významu osoby nebo konkrétního předmětu): *токарь, словарь*;
- **-ач** (ve významu osoby): *лихач, силач*;
- **-ент** (ve významu osoby): *ассистент, рецензент*;
- **-есс** (ve významu osoby ženského rodu): *поэтесса, принцесса*;
- **-ец** (ve významu osoby, předmětu nebo zdrobněliny): *творец, холодец, морозец*;
- **-ин, -ина** (ve významu jedinečnosti nebo předmětnosti): *горошина, баранина*;
- **-ишк, -ишко, -ишка** (ve významu zdrobnělin): *воришка, сынишка, городишко*;
- **-н, -я** (ve významu konkrétního předmětu): *пекарня, возня*;
- **-онер** (ve významu osoby): *милиционер, революционер*.

Adjektiva:

- **-ат, -атый** (ve významu příznaku): *клетчатый, уса́тый*;
- **-енн, -енный** (ve významu příznaku): *жизненный, толстенный*;
- **-ив, -ивый** (ve významu příznaku): *красивый, лживый*;
- **-ин** (ve významu příslušnosti): *внучкин, дедушкин*;
- **-лив, -ливый** (ve významu příznaku): *бережливый, счастливый*;
- **-н, -ний** (ve významu příznaku): *весенний, зимний*

(Новиков 1999: 342–346).

Podle toho, zda sufixy mění, nebo nemění význam slova, je rozlišujeme na **MODIFIKAČNÍ** a **MUTAČNÍ**. V případě modifikačních sufixů se nemění slovní druhy, pouze je význam nového slova doplněn a upřesněn. Například u slova *мигрёнок*

je sufix
-енок ve významu modifikačním, jelikož je připojen k původnímu slovu *тигр* a upřesňuje, že jde o mládě tygra. U přídavného jména *синеватый* sufix *-еват-* označuje, že jde o neúplný význam slova *синий*. V češtině má modifikační význam například sufix *-ka* (změna mužského rodu na ženský): *soused* – *sousedka*. Mutační sufixy mění význam celého slova a zcela odlišují nové slovo od toho původního. Dochází ke změně slovních druhů. Například *синяк* (*синий*), *учитель* (*učit*) (Лекант 2002: 220).

1.8.1.1.3 PREFIXACE + SUFIXACE

Zde dochází ke spojení obou způsobů derivace, což znamená, že se mění mluvnická charakteristika. Tímto způsobem se odvozují substantiva a adjektiva, přičemž u substantiv přidáváme přípony *-ník*, *-ák*, *-ek*, *-ice* a u adjektiv přípony *-ný*, *-ní*. Např. *náhrdelník*, *pohlavek*, *podpatek*, *přístřešek*, *dočasný*, *bezbolestný*, *pouliční* (Hauser 1980: 149). V ruštině tento způsob derivace nazýváme jako суффиксально-префиксальный nebo циркумфиксный способ образования. Např. *смысл* – *бессмыслица*, *белый* – *добела*, *встреча* – *навстречу* (Лекант 2002: 214). Nové slovo je tedy odvozeno od slova základního nebo od celého slova.

1.8.1.1.4 KONCOVKA

Pomocí koncovky se slovo zařazuje ke slovnímu druhu a tvoří se různé tvary slova. Díky koncovce můžeme odvodit názvy hromadné (*трн* – *трní*), názvy dějů (*проhrát* – *проhra*) či adjektiva druhově přivlastňovací (*вчела* – *вчелі*).

Odvozování pomocí koncovky označujeme jako konverzi, během níž se základní význam slova nemění (Hauser 1980: 105). Co se týče odvozování slov pomocí koncovky v ruštině, zde se tento postup nevyužívá a nebude se vyskytovat ani v našem materiálu, proto tento odstavec uvádíme jen v krátkosti pro úplnost.

1.8.1.2 KOMPOZICE

Při skládání se spojují dvě významová slova do jednoho. Slovo, které vzniká tímto způsobem, označujeme jako složeninu – kompozitum a jeho části nazýváme jako členy složeniny – komponenty. Složeniny mohou být dvojího typu:

- **nevlastní složeniny** – jde o spřežky, které se formulují pomocí spojení slovních tvarů, např. *pravděpodobný*, *ohnivzdorný*;
- **vlastní složeniny** – dochází ke spojení slovních základů, nebo alespoň jedno slovo je základem, např. *samoobsluha*, *maloměsto*. U tohoto typu složenin

můžeme dále vydělit složeniny: slučovací (*leso/step*), predikační (*listo/pad*) a předmětové (*vodo/vod*)

(Hauser 1980: 112).

V ruském jazyce hovoříme o **сложении**, dochází ke spojení dvou nebo více základů. Například: *лесоразработки, каменотёс*. Nemusí se vždy jednat o taková slova, jak uvádíme v příkladu, ale může jít i o slova zkrácená, např. *вуз, комсомол*. V prvním případě se slova obvykle spojují samohláskami *o/e*, v druhém se tyto samohlásky nevyskytují (Шанский, Тихонов 1981: 67, 68).

K neobvyklým způsobům tvoření slov řadíme **deprefixaci** a **desufixaci**. K deprefixaci patří slova jako *tes* ze slova *útes*, *niknout* ze slova *zaniknout*. Desufixace se vždy podílí na procesu sufixace, jelikož samotnou desufixací slova nevznikají. U základového slova se nejprve odstraní přípony a poté se připojí přípona nová (*rovný* – odstraní se *-ný* a poté se připojí nová přípona – *rovina*). Oba tyto způsoby se označují jako zpětné postupy. V ruštině se tento jev nazývá **обратное словообразование**. Nové slovo nevzniká jako slovo odvozené. Tímto způsobem vznikla slova jako např. *зонт* – *зонтик*, *сыроега* – *сыроежка*, *фляга* – *фляжка* (Шанский, Тихонов 1981: 71).

1.8.1.3 PŘEJÍMÁNÍ

Vzhledem k tomu, že dochází ke styku dvou různých jazyků, nastává i přejímání z nich. Pro češtinu je od dávných dob typické přejímání z latiny, řečtiny a samozřejmě z němčiny. Z latiny pocházejí slova jako např. *škola, kostel, anděl*, z němčiny např. *rytíř, šlechta* či *rynek* (Hauser 1980: 165). Ruština přejímala z latiny, germánských a turkických jazyků, z řečtiny a polštiny, v současné době hojně přejímá z němčiny, francouzštiny a angličtiny. Např. z francouzštiny *браслет (bracelet), балет (ballet)*, z angličtiny *имидж (image), митинг (meeting)* (Лекант 2002: 41).

Přejímání může probíhat dvojím způsobem. Hovoříme buď o **přímém** přejímání, nebo o přejímání **zprostředkovaném**. V ruském jazyce najdeme slova, která jsou přejatá přímo z němčiny (např. *эрзац*, něm. *Ersatz*, *рейхстаг*, něm. *Reichstag*), proto hovoříme o přímém přejímání, a slova, která jsou přejata prostřednictvím polského jazyka (např. *рынок*, pol. *rynek* = trh, něm. *Ring* = kruh) (Маслов 1987: [online]). V českém jazyce se zprostředkované přejímání týká například grécizmů, které se do češtiny dostaly prostřednictvím latiny (např. *dialog*, lat. *dialogus*, řec. *διάλογος*). V současnosti se však přejímá z řečtiny i přímo, a to díky turismu (např. *feta, gyros*) (Karlíková 2017 B: [online]).

V době národního obrození docházelo k přejímání z jiných slovanských jazyků. Toto období bylo velmi významné pro obohacení českého odborného názvosloví. Přejímalo se z polštiny i ruštiny. Některá slova zcela zdomácněla. Příkladem přejatých slov z polštiny jsou *obřad*, *vzor* a *vděk*. V dobách středověku přejala ruština z češtiny slova jako *duchovenstvo*, *právo* či *král*. Na přejímání cizích slov se podíleli také přicházející cizinci a kupci v dávných dobách. Po založení pražské univerzity do hlavního města směřovalo velké množství učenců, kteří přinášeli nová slova (Šmilauer 1972: 126–127). Rovněž se střetávala jazyková společenství na úrovni politické, ekonomické a kulturní, čímž opět docházelo k přejímání slov z jiných jazyků. Taková přejatá slova často najdeme v terminologii, jelikož to usnadňuje mezinárodní dorozumění. Čeština tíhne k začleňování přejatých slov do slov domácích. Podle toho, jakou měrou se přizpůsobí, rozlišujeme:

- lexikální jednotky citátové – slova, která si zachovávají jak pravopis, tak i výslovnost, např. *science fiction*, *fair play*;
- lexikální jednotky částečně přizpůsobené – slova, která se jeví jako cizí, ale po stránce pravopisu kolísají. Jde o slova, která píšeme jako *computer*, ale i *komputer*, *marketing*, ale i *marketink*;
- lexikální jednotky zcela zdomácnělé – slova, o jejichž cizím původu často nemáme povědomí, např. *košile*, *vzduch*

(Karlík, Nekula, Rusínová 2012: 100).

V závislosti na tom, jak byla přejatá slova v ruském jazyce osvojena, se rozdělují na:

- **slova přejatá** – za zcela přejaté slovo se považuje takové slovo, které zdomácnělo jak graficky, foneticky, sémanticky, slovotvorně, morfologicky, tak syntakticky. Míra přijetí slova za slovo zdomácnělé může být různá, jelikož právě ruská slova se liší v grafice. Např. *Ливерпуль* (místo *Ливерпуль*), *армия* (původně *армея* z německého slova *armee*);
- **exotizmy** – tato slova odkazují na unikátnost v daném jazyce a na typické reálie. V jazyce, který slovo přejímá, pro ně nenajdeme synonyma. Např. *бэли* = vrchní mongolský oděv, *обу* = japonský pás, *фэшен-шоу* = představení nové módní kolekce;
- **cizojazyčná slova** – slova, která nejsou přijímajícím jazykem osvojena, zachovávají svůj cizí ráz, na první pohled je poznáme podle grafické podoby.

Např. *à propos, cui prodest*. Některá slova se postupně začleňují – např. *де-факто, цик-энд*

(Лекант 2002: 41, 42).

1.8.1.4 ABREVIACE

Tento způsob tvoření slov není tak rozšířený jako předchozí způsoby slovo tvorby. Jde o ohraničenou skupinu slov. Jejich typickým znakem je, že se vždy jedná o několikaslovné pojmenování. Zkratky dělíme na:

- **iniciálové** – složení prvních písmen z několikanásobného vlastního názvu, píše se s velkými písmeny. Příklad: *ČSSR, SSSR, USA, KSČ*;
- **skupinové** – z několikaslovného vlastního názvu je vybrána skupina písmen. Bere se ohled i na mluvenou podobu nově vzniklého útvaru. Příklad: *Čedok, Drutěva, Tonak*. Takové zkratky se nepíše s velkými písmeny, velké je pouze první písmeno

(Hauser 1980: 155).

Ruský jazyk má členění zkratk podrobnější:

- **буквенные** – *МГУ, МПГУ, СССР* (tento typ zkratk se tedy shoduje s českými iniciálovými zkratkami);
- **фонемные** – spojení prvních fonémů, například *РАН* (čteme *rán* – Российская академия наук);
- **буквенно-фонемные** – například *ЦСКА* – spojení *Ц* a *С* a spojení fonémů *К* a *А*;
- **слоговые** – spojení prvních částí slova – například *колхоз* (коллективное хозяйство). Zde můžeme vidět podobu s českými skupinovými zkratkami;
- **фонемно-слоговые** – *ИМЛИ* – Институт мировой литературы;
- **слого-словные** – spojení první části slova a druhého slova, které je obsaženo v plné míře – například *детсад* – *детский сад*;
- **слого-словоформные** – spojení části prvního slova se slovem druhým, například *завбазой* – *заведующий базой*;
- **слоговые «телескопические»** – spojení dvou slov, kdy první část je tvořena počátkem prvního slova a druhá část koncem slova druhého, například *мопед* – *мотоцикл + велосипед*

(Лекант 2002: 216, 217).

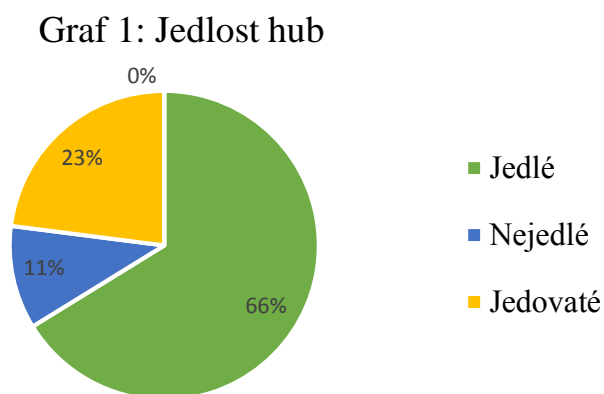
Tento způsob tvoření slov se v naší práci vyskytovat nebude, proto se jím nebudeme zabývat do hloubky.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Od výše uvedené teoretické části přecházíme ke stěžejnímu úseku naší práce, kterým je část praktická. Vybrali jsme 74 oficiálních názvů v českém a stejný počet názvů v ruském jazyce, které jsou totožné, respektive spojuje je latinský název. Podle latinských názvů jsme se orientovali, abychom se dopátrali správných názvů pro český a ruský jazyk. K oficiálním názvům v obou jazycích bylo dohledáno velké množství lidových názvů, které budeme rovněž analyzovat. V součtu obou jazyků a jejich lidových názvů jde o 518 pojmenování. Společně s oficiálními názvy budeme tedy analyzovat 666 názvů. Postupně budeme tyto názvy rozebírat z hlediska jedlosti hub i motivace a slovo tvorby daného výrazu. Pro lepší přehled budeme jednotlivé kategorie znázorňovat v grafech.

2.1 HOUBY JEDLÉ – NEJEDLÉ – JEDOVATÉ

Již z teoretické části víme, že čeština dělí houby na jedlé, nejedlé a jedovaté. V našich českých názvech jsme objevili 49 hub jedlých, 8 nejedlých a 17 jedovatých. Houby nejedlé jsou obvykle nepoživatelné kvůli své nepříjemné chuti či vůni. Například *čirůvka prstencová* má velmi hořkou chuť, také *čirůvka oranžová* je velmi hořká. Z jedovatých hub uvádíme *václavku obecnou*, která je řazena mezi jedovaté houby, avšak po tepelné úpravě je jedlá, a dokonce velmi chutná.

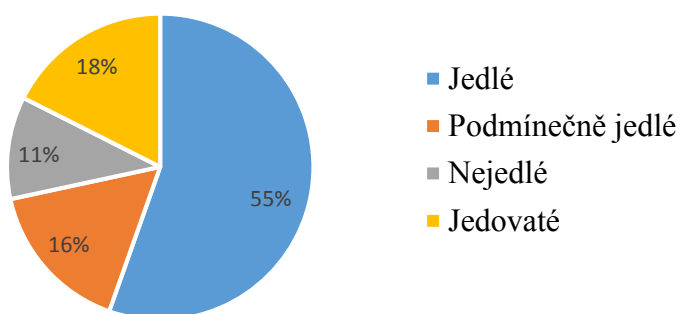

Zdroj: autor

2.2 HOUBY JEDLÉ – PODMÍNEČNĚ JEDLÉ – NEJEDLÉ – JEDOVATÉ

V ruském jazyce se setkáváme s dělením hub na jedlé, nejedlé, jedovaté a zvláštní skupinu hub tvoří houby, které jsou jedlé za určitých podmínek. To znamená, že nejsou jedlé v syrovém stavu. Před jejich požitím je nutné je tepelně upravit; v případě, že se vaří, musí se několikrát slévat a opět převařit. Z celkového počtu našeho materiálu jsme našli 41 hub jedlých, 8 nejedlých, 13 jedovatých a 12 jedlých za určitých podmínek. Zajímavý je například *боровик розовокожий* (*Boletus rhodoxanthus*), který patří mezi houby nejedlé, ale v syrovém stavu je jedovatý.

Graf 2: Jedlost hub

Zdroj: autor

2.2.1 SROVNÁNÍ

Po srovnání dvou výše uvedených grafů docházíme k výsledkům, že v českém jazyce jedlé houby zastupuje 49 kusů (66 %) a v ruském jazyce je to 41 (55 %). Nejedlých hub je v analyzovaném vzorku v češtině 8 (11 %) a stejné zastoupení mají i houby nejedlé v ruském jazyce. Tato jediná skupina hub se tedy v obou jazycích shoduje. Jedovatých hub je v českém vzorku 17 (23 %) a v ruském 13 (18 %). Konečně čtvrtá, podmíněně jedlá skupina hub v ruském jazyce je zastoupena 12 (16 %) houbami. Rozdíly nacházíme například u jedovaté houby *pestřec obecný* – *ложнодождевик обыкновенный*, který v ruském jazyce patří mezi houby nejedlé, až při požití většího množství může být jedovatý. *Ryzec hnědý* v českém jazyce spadá mezi houby jedovaté, i když často svádí k požití díky své jemné chuti. V ruském jazyce tato houba *млечник серо-розовый* patří mezi houby jedlé za určitých podmínek (podmínečně jedlé), nicméně je málo ceněn kvůli nepříjemnému zápachu. Dále se v našem materiálu rozcházejí houby *václavka obecná*,

v ruštině *опёнок осенний*. V češtině ji najdeme v seznamu hub jedovatých, přestože je po tepelné úpravě jedlá, a dokonce velmi chutná. V ruštině se zařazuje mezi houby podmíněčně jedlé, jelikož při špatné úpravě může způsobovat alergické reakce. *Hřib peprný* patří mezi houby jedlé, ale v ruském jazyce *перечный гриб* spadá do hub nejedlých, kvůli své silné pepřové chuti. Jako poslední příklad uvádíme nejedlou *voskovku kuželovitou*, v ruštině *zigроцибе коническая*, kterou najdeme mezi houbami jedovatými, jelikož způsobuje žaludeční obtíže.

2.3 MOTIVACE OFICIÁLNÍCH NÁZVŮ HUB V ČESKÉM JAZYCE

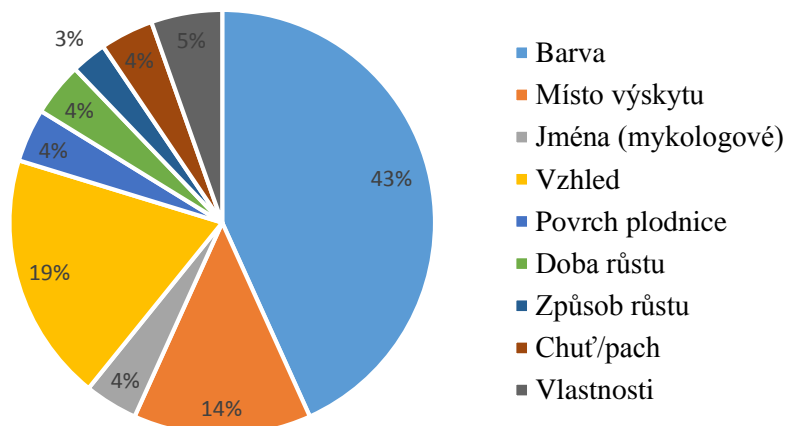
V úvodu této kapitoly se zaměříme se rodová jména hub, které se v našem materiálu vyskytovaly několikrát. Názvy se následně měnily na základě druhového jména. Naším cílem tedy bylo najít motivaci názvů: *hřib*, *peřtec*, *muchomůrka*, *kozák*, *helmovka*, *holubinka*, *vláknice*, *křemenáč*, *suchohřib*, *bedla*, *čirůvka*, *ryzec*, *klouzek*, *václavka*, *strmělka*, *třepenitka*, *voskovka*, *slzivka*, *pýchavka*, *lanýž*, *smrž*, *liška* a *hlíva*. Níže je uvádíme v abecedním pořadí. Pomocnou literaturou nám byly etymologické slovníky Václava Machka.

- **Bedla** (rod *Macrolepiota*) – z praslovanského **bьdla* – označení houby obecně.
- **Čirůvka** (rod *Tricholoma*) – zde není původ zcela jasný, pravděpodobně odvozeno z ruštiny – *чирей* = *vřed*, *опухлина* – praslovanské **čirьjь*.
- **Helmovka** (rod *Mycena*) – vzhled houby napovídá, že název je odvozen od helmovitěho klobouku.
- **Hlíva** (rod *Pleurotus*) – z praslovanského **gliva* – v baltštině toto slovo znamená sliz, kterým se pokrývaly věci ležící na vlhku či odumřelé. Tento název byl pak pravděpodobně přenesen na tuto houbu, jelikož ta roste na odumírajících kmenech.
- **Holubinka** (rod *Russula*) – původně *holúbka*, protože zbarvením připomíná barvu holubů.
- **Hřib** (rod *Boletus*) – původ slova pochází z praslovanského *gribъ*, nicméně motivace zde není úplně zřetelná.
- **Klouzek** (rod *Suillus*) – odvozen od kluzkého povrchu plodnice.
- **Kozák** (rod *Leccinum*) – dříve byl označován jako *kozáč* nebo *kozí hřib*, byl považován za méně hodnotný, a proto byl podáván kozám.
- **Křemenáč** (rod *Leccinum*) – nazvaný pro svou tvrdost.

- **Lanýž** (rod *Tuber*) – existují domněnky, že toto slovo je spojeno se slovem *laň*, kvůli podobnosti této houby s pohlavním ústrojím jelena.
- **Liška** (rod *Cantharellus*) – název souvisí s barvou těchto hub, neboť se podobají barvě srsti lišky. Na Moravě se jim říká *kuřátka*.
- **Muchomůrka** (rod *Amanita*) – jak již název napovídá, jde o houby, které se používají k hubení much. Houby se rozkrájí na kousky a namáčejí se v mléce.
- **Pestřec** (rod *Scleroderma*) – odvozeno od slova *pestrý*, nicméně ne vždy se tento význam ztotožňuje se vzhledem houby, *pestercem* lidé nazývali houby rozličné (Naše řeč, ročník 28 (1944), online).
- **Pýchavka** (rod *Calvatia*) – tento název patří mezi názvy jak odborné, tak i lidové. Pýchavka od slova *pýchati* – když stoupneme na zralou pýchavku, dojde k vyfouknutí výtrusů.
- **Ryzec** (rod *Lactarius*) – od slova *ryzí* (*červený, rudý*), na Moravě se můžeme setkat s pojmy, jako je *rezek, rezka, rysec, ryzík, hryzec*.
- **Slzivka** (rod *Hebeloma*) – lupeny této houby roní kapičky, houba tedy vypadá, jako by slzela.
- **Smrž** (rod *Morchella*) – odvozeno od zvrásněného klobouku této houby.
- **Strmělka** (rod *Clitocybe*) – zřejmě odvozeno od slova *strmý*, ale také můžeme najít spojitost s latinským názvem *Clitocybe* – *clitos* = *strmý*.
- **Suchohřib** (rod *Xerocomus*) – název odvozen od suchého klobouku, motivaci můžeme hledat i v latinském názvu *Xerocomus*, jelikož *xeros* znamená *suchý*.
- **Třepenitka** (rod *Hypholoma*) – klobouk těchto hub je na okraji třepenitý, tím byl motivován i tento název.
- **Václavka** (rod *Armillaria*) – tyto houby rostou v době okolo svátku sv. Václava.
- **Vláknice** (rod *Inocybe*) – odvozeno od vláknitého klobouku této houby.
- **Voskovka** (rod *Hygrocybe*) – tyto houby byly pojmenovány podle svého vzhledu, který je nápadně voskový.

Při zkoumání českých oficiálních názvů jsme dospěli k závěru, že názvy nejčastěji vznikaly na základě zbarvení houby, dle jejího výskytu nebo podle jejího vzhledu. Tyto tři kategorie byly zastoupeny nejčastěji, avšak vydělili jsme ještě další kategorie, které ač nebyly zastoupeny v takovém množství jako předchozí, jsou pro nás přesto důležité a uvádíme je i v následujícím grafu.

Graf 3: Motivace oficiálních názvů hub v českém jazyce

Zdroj: autor

Z grafu je tedy zřetelné, že české názvy nejčastěji tíhnou k pojmenování hub podle zbarvení houby (32 hub – 43 %). Například *hřib modračka* je jedlá houba, která po rozkrojení silně modrá, proto dostala takový název. Nalezneme také houby, které získaly svůj název prostřednictvím latiny. *Suchohřib žlutomasý* neboli *Xerocomellus chrysenteron* je pojmenován na základě právě tohoto latinského názvu, jelikož *chrysenteron* v překladu znamená *se zlatožlutou dužinou*. Zajímavý je *hřib kovář* a *hřib koloděj*. Oba tyto názvy pocházejí od podobnosti s barvou kožené kolářské či kovářské zástěry. *Kozák habrový*, *hřib borový* nebo *hřib smrkový* jsou zástupci hub, které jsou pojmenovány podle místa výskytu. V naší práci se to týká 10 hub (14 %).

Podle vzhledu bylo pojmenováno 14 (19 %) hub z analyzovaného vzorku. Do této kategorie jsme zařadili houby, jako je *muchomůrka pošvatá* (v dospělosti má zřetelnou pochvu), *hřib přívěskatý* (na konci třeně má přívěsky) nebo *pýchavka hruškovitá* (její plodnice mají tvar hrušky).

Tři houby (4 %) v našem výběru byly pojmenovány podle známých mykologů, a to *hřib Fechtnerův*, *hřib Le Galové* a *hřib Quéletův*.

Podle povrchu plodnice (3 houby – 4 %) byl pojmenován například *klouzek slizký*, který má na první pohled zřetelně slizký klobouk.

Název *lanýže letního* napovídá, že tato houba roste v létě, proto jsme jej zařadili do kategorie hub, které byly pojmenovány podle doby růstu (3 houby – 4 %).

Třepenitka svazčitá roste ve svazcích, proto jsme vyčlenili i kategorii způsobu růstu (2 houby – 3 %). Do této kategorie jsme započítali i *muchomůrku šafránovou*, která

získala svůj název od pořekadla *jako šafránu*. Nicméně tady původ názvu není zcela jednoznačný.

Na vzniku názvů se podílel i pach či chuť hub (3 houby – 4 %). Například *helmovka ředkvičková* má silný ředkvičkový zápach a *čirůvka mýdlová* zase zápach mýdlový.

Poslední kategorie v našem grafu zahrnuje houby, které mají určité vlastnosti, na jejichž základě byly i pojmenovány (4 houby – 5 %). Například *holubinka vrhavka* způsobuje žaludeční problémy, proto dostala název *vrhavka*.

2.4 MOTIVACE OFICIÁLNÍCH NÁZVŮ HUB V RUSKÉM JAZYCE

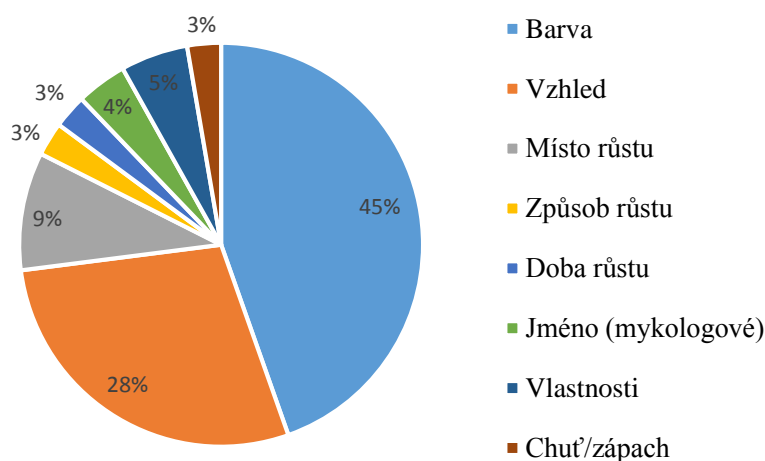
Stejně jako v kapitole o motivaci oficiálních českých názvů si i zde přiblížíme nejprve rodové názvy hub, které se v našem materiálu vyskytovaly nejčastěji, a poté přejdeme ke zkoumání jejich motivace. Ruská rodová jména byla nejčastěji *гриб, дождевик, млечник, боровик, дубовик, маслёнок, мухомор, подберёзовик, волоконница, подосиновик, обабок, белешампиньон, говорушка, поплавок, опёнок, лепиота, рядовка, дождевик, головач, трюфель, сыроежка, сморжок, лисичка, вёшенка, гебелома, гигрофор, гигроцибе, леписта, мицена, рыжик, поганка*. Pomocným materiálem nám bylo dílo И. В. Бугаёва *Научные и народные названия растений и грибов* (dostupné online), také online *Этимологический словарь* М. Фасмера, a Н. М. Шанского.

- **Белешампиньон** – *шампиньон* z francouzského *champignon* označujícího houbu jako takovou.
- **Боровик** – název odvozen od místa výskytu této houby – *бор* – borový les.
- **Вёшенка** – tyto houby rostou jakoby „zavěšené“ na stromech (*подвешенные*). Často najdeme pojem *вешенки*. Jde o tutéž houbu, pouze v některých částech Ruska se používá jako *вешенка* a jinde jako *вёшенка*.
- **Волоконница** – tento název se odráží od vzhledu houby, jejíž plodnice je tvořena z vláken – *волокно*.
- **Гебелома, гигрофор, гигроцибе, леписта, лепиота, мицена** – jde o transkripci z latinského *Lepiota, Hebeloma, Hygrocybe, Lepista, Mycena*.
- **Говорушка** – od slova *разговоры* – tyto houby nalezneme vždy pospolu a jejich plodnice jsou u sebe, jako by si houby povídaly.

- **Головач** – latinský název *Calvatia* – řec. *calvus* = *holý, lysý*, což může být spojeno se vzhledem houby, která je holá. Vzhled i název houby nám napovídají vztah se slovem *голова*.
- **Гриб** – původ není zcela jasný. Lingvisté se shodují, že je slovo odvozeno od praslovanského *ърыбъ*, což znamenalo *горб (hrb, hřbet)*. Takto se tedy nazývaly houby, které měly plodnici ve tvaru hrbu. Rovněž se slovo *гриб* spojuje se slovem *грести* ve smyslu podobnosti s «нагрёбленной» *кучкой* (Фасмер [online]).
- **Дождевик** – název odvozen od doby růstu. Tyto houby začínají růst po dešti – *после дождя* или *во время затяжных дождей*.
- **Дубовик** – stejně jako předchozí *боровик* je název odvozen od místa výskytu – *дуб – dubový les*.
- **Лисичка** – od staroruského *лисий* = «*желтый*». Jak tato houba, tak zvíře liška získaly své pojmenování na základě svého zbarvení.
- **Маслёнок** – zde se můžeme opírat o dvě vysvětlení tohoto názvu. První příznak této houby je barva podobná máslu – *масло* a druhý je konzistence másla podobná s konzistencí této houby.
- **Млечник** – od latinského *Lactarius* = *produkovat mléko – давать молоко*. Tato houba se vyznačuje tím, že se na jejím povrchu objevují kapky mléka.
- **Мухомор** – tento název se spojuje s použitím této houby. Nakrájená houba se nakládala a používala k hubení much – *мухи+морить*.
- **Обабок** – od slova *баба* + prefix *о-*, souvislost s «*пень*» ve smyslu, že tato houba roste po skupinkách (Фасмер [online]). Nicméně tyto houby nerostou okolo pařezů, ale velmi rychle ztrácejí svou tvrdost. Proto bychom mohli hledat spojitost se slovy *бабиться, обабиться*, které mají význam *svraštit se, změkknout*.
- **Опёнок** – spojitost se slovem *пень* – rostou okolo pařezu nebo na něm (*около пня, на пне*).
- **Поганка** – *поганый* = všeobecné označení jedovaté houby.
- **Подберёзовик** – opět odvození od místa růstu této houby – roste v okolí bříz – *под берёзами*.
- **Подосиновик** – houba, která roste v okolí osik – *под осинами*.
- **Поплавок** – název odvozen od oblého plodového těla připomínajícího *поплавок*, což je lehký předmět, který využívají rybáři při lovení.

- **Рыжик** – z názvu a zbarvení houby je zřetelný původ názvu houby ve slově *рыжий*.
- **Рядовка** – název napovídá spojitost se slovem *ряд* – tyto houby obvykle rostou v řadách.
- **Сморчок** – název se odráží od vzhledu svraštělé plodnice (*сморщенный*).
- **Сыроежка** – houby, které je možné konzumovat i v syrovém stavu (*сырой + есть*).
- **Трюфель** – z německého *trüffel* (*lanýž*), houby svým vzhledem připomínají hlízy (*клубень*). Takto jsou v Rusku pojmenovány i sladkosti připomínající svým vzhledem tuto houbu.

Graf 4: Motivace oficiálních názvů hub v ruském jazyce

Zdroj: autor

Graf nám jasně znázorňuje, že ruské názvy nejčastěji vznikají odvozením od zbarvení houby (33 hub – 45 %). Jako příklad uvádíme *белый гриб*, *масленок серый*, *боровик бронзовый*, *мухомор красный*, *рыжик настоящий*.

Druhé největší zastoupení měly názvy spojené se vzhledem houby (21 hub – 28 %) – *дубовик крапчатый* má na poze krápinky – puntíky, *дождевик ежевидно-колючий* svým vzhledem připomíná ježka – ежика, *сморчок толстоногий* má zase výrazně tlustou nohu, a navíc je jeho plodnice svraštělá – *сморщенный*.

Sedm názvů hub (9 %) bylo vytvořeno na základě místa výskytu houby – *гигрофор луговой* najdeme na loukách – луг, *подберезовик обыкновенный* roste pod břízami, stejně jako *подберезовик серый*, *подосиновик сосновый* roste v okolí osik – осина.

Podle svých vlastností byly pojmenovány 4 houby (5 %) – například *мицена молочная* produkuje mléko, *мицена слизистая* má na svém povrchu kapičky, jako by slzela.

Jména známých mykologů byla podnětem pro názvy 3 hub (4 %). Jde o houby *боровик фехтнера*, *дубовик келе*, *боровик ле галь*.

Poslední tři skupiny, dle kterých byly houby pojmenovány, zaujímají 3 %. Jedná se o dobu růstu houby (2 houby), kdy např. *опенок осенний* roste na podzim, *трюфель летний* se vyskytuje především v létě.

Zvlášť byla vydělena i skupina, kterou jsme nazvali způsob růstu houby (2 houby). Sem spadá například *рядовка фиолетовая*, která roste v řadách.

Do poslední skupiny patří houby pojmenované podle chuti či zápachu (2 houby). Takovou houbou je například *перечный гриб*, který má výraznou pepřovou chuť.

2.4.1 SROVNÁNÍ

Srovnáme-li české a ruské oficiální názvy hub, dospějeme k závěrům, že oba jazyky tíhnou k tvorbě pojmenování na základě zbarvení houby (v češtině 32 hub – 43 %, v ruštině 33 hub – 45 %).

Druhé místo zaujímá pojmenování odvozené od vzhledu houby (v češtině 14 hub – 19 % a v ruštině 21 hub – 28 %). V ruštině jsou procenta o něco vyšší, přesto v obou jazycích jde o druhý nejčastější způsob.

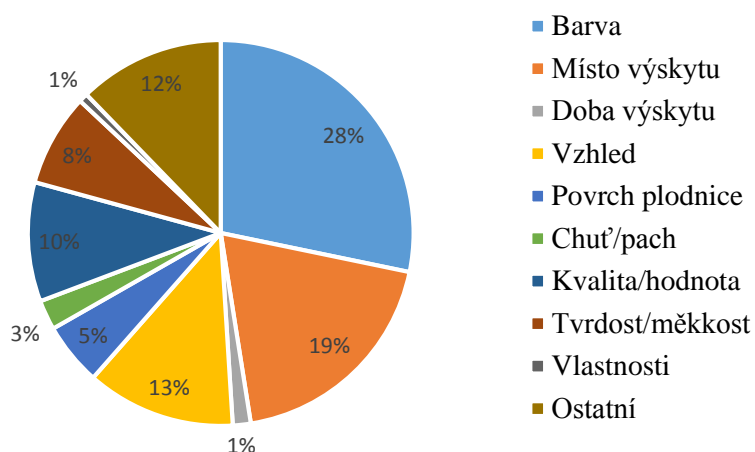
Na třetím místě stojí pojmenování podle místa výskytu houby. Zde zaujímá vyšší procento čeština (10 hub – 14 %), zatímco ruština má 9 % (7 hub).

Jak v češtině, tak v ruštině bylo 5 % názvů vytvořeno dle vlastností houby (3 houby). Ostatní způsoby pojmenování zaujímají 4 % nebo 3 % v obou jazycích.

2.5 MOTIVACE LIDOVÝCH NÁZVŮ HUB V ČESKÉM JAZYCE

Stejně jako oficiální názvy jsme zkoumali i názvy lidové. Pracovali jsme s několikanásobně větším počtem pojmů, jelikož lidových názvů hub je velké množství. Do zkoumaných kategorií jsme museli přidat i kategorii tvrdosti třeně nebo hodnoty houby. Setkali jsme se i s lidovými názvy, jejichž původ není znám. Tyto názvy jsme začlenili do kategorie ostatní. K velkému množství lidových názvů jsme dospěli díky knize S. Šebka *Slovník lidových názvů hub*.

Graf 5: Motivace lidových názvů hub v českém jazyce

Zdroj: autor

Stejně jako v českých oficiálních pojmenováních i v lidových názvech jsme se setkali s největším zastoupením v pojmenování motivovaném barvou (113 hub – 28 %), místem výskytu (77 hub – 19 %) a vzhledem houby (50 hub – 13 %). Barvou byly motivovány názvy jako například *sinál* (hřib koloděj), *karkulka* (muchomůrka červená), *cihlář* (křemenáč březový), *čermák* (suchohřib žlutomasý), *kominík* (pýchavka ježatá), *sněžný klouzek* (klouzek bílý), *šedivka* (čirůvka havelka), několik variant lišky obecné – *kořátka*, *kurátka*, *kučoky*, *kuřičky*, *rezounka*, *slípka* atd. Místo výskytu houby zapříčinilo vznik názvů, jako je *podborka* (ryzec pravý), *doubravník* (hřib smrkový), *poddubinka*, *borák*, *borůvka*, *podchvoják* (hřib hnědý), *borovák*, *doubenka*, *linduška* – na Plzeňsku *linda* = topol bílý (klouzek strakoš). Vzhled houby odráží názvy *ušatec* (hlíva ústříčná), *kužel*, *stroměček*, *kropenatá houba* (smrž kuželovitý), *brambůra*, *puchýř*, *doutník*, *vraní vejce*, *bejčí tabák* (pýchavka dlabaná), *myší ouška* (strmělka mlženka), *hnáty*, *pávi muchomůrka* (muchomůrka červená).

Do kategorie ostatní (49 hub – 12 %) spadají všechny zbylé názvy, jejichž původ je buď nejasný, nebo nedopovídají žádné z výše uvedených kategorií. Například *počeček*, *poteč* (hřib koloděj), *polák*, *rúthajtle*, *muzikant*, *honzík*, *tajtrlinka* (křemenáč březový), *kobzár*, *kojzár* (kozák březový), *mulička*, *pastěrka*, *růžička*, *ševčík*, *verunka* (klouzek strakoš), *ferdiček*, *kočička*, *sivanka*, *švec* (čirůvka havelka).

Do kategorie názvů vytvořených podle kvality či hodnoty houby (40 hub – 10 %) spadají případy, jako je *machovírka*, *mochoruka*, *mušina* (muchomůrka červená), *kačenka*, *kravák*, *ovčí hříbek*, *husí pupek*, *zajíček* – pojmenování podle zvířat má

označovat houby méně kvalitní (suchohřib žlutomasý), *panské hříbek*, *máčkoveják* (hřib přívěskatý), *prasenice* (holubinka vrhavka).

Třeně hub jsou různě tvrdé či měkké a lidé si i od těchto znaků vyvodili různé názvy. V našem zkoumaném materiálu to bylo 31 (8 %) názvů. Například *mléčňák* (ryzec pravý), *čmouda*, *dýmačka*, *prskavice*, *pšoukavka*, *vraní tvaroh* (pýchavka dlabaná), *kamenáč* (hřib borový), *blemták* (kozák březový).

Povrch plodnice (21 hub – 5 %), ať už slizký, či hedvábný, dal podnět ke vzniku názvů *hedvábnice*, *kožíšek*, *plyšák* (suchohřib žlutomasý), *sameťák* (hřib hnědý), *smolíček* (klouzek obecný), *koženka*, *perníkůvka* – jako by byl posypán strouhaným perníkem (kozák březový).

Deset názvů (3 %) vzniklo na základě pachu či chutě houby – *voříšek*, *pepřák*, *ořechovka* (klouzek strakoš), *slad'ák* (hřib hnědý), *kyselák*, *kyselý poddoubník* (suchohřib žlutomasý).

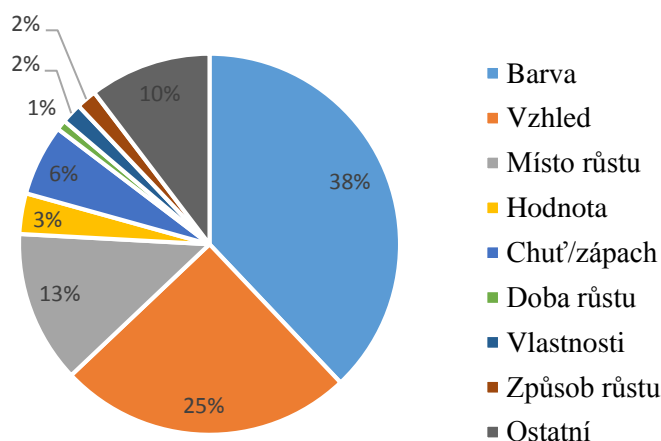
Václavka (čirůvka havelka) je pojmenována podle doby růstu (6 hub – 1 %) okolo svátku sv. Václava, *kukalka* (smrž kuželovitý) roste v době, kdy kukačky začínají kukat.

Pojmenování motivovaná vlastnostmi jsme našli pouze 3 (1 %) – *jeduvatýj doubravník*, *blivák*, *bliják* (hřib satan).

2.6 MOTIVACE LIDOVÝCH NÁZVŮ HUB V RUSKÉM JAZYCE

Ruské lidové názvy byly motivovány podobně jako ty české. Zde bylo zapotřebí si motivaci také rozdělit do několika skupin, jelikož jsme i v tomto případě pracovali s větším množstvím názvů. Na následujícím grafu můžeme vidět různorodost motivací, které se staly podnětem pro vznik tak velkého množství lidových názvů. Motivujícím aspektem byla barva, tvar houby, místo jejího růstu nebo také její chuť a zápach.

Graf 6: Motivace lidových názvů v ruském jazyce

Zdroj: autor

Na první pohled vidíme, že i lidové názvy se nejvíce odrážejí od zbarvení houby (44 hub – 38 %). Jde o pojmenování např. *медвежаник*, *беловик*, *белоголовик* (*белый гриб*), *синяк*, *синик* (*дубовик оливково-бурый*), *рудяк*, *болет бронзовый* (*боровик бронзовый*).

Vzhled houby dal lidový název 29 houbám (25 %) – př. *мышата*, *мышонок*, *мышка* (*рядовка серая*), *гриб зонтик*, *зонтик острочешуйчатый* (*лепиота шереховатая*).

Od místa výskytu houby bylo pojmenováno 15 (13 %) hub – př. *дубовый гриб* (*боровик бронзовый*), *подсосновик*, *подзеленка* (*рядовка серая*), *поддубник*, *дубовик обыкновенный* (*дубовик оливково-бурый*).

Několik lidových názvů nemá svůj původ objasněný a nepodařilo se nám jej dohledat. V číslech se to týká 12 pojmů (10 %) – př. *ковыл*, *бебик* (*белый гриб*), *боровик девичий*, *боровик укороченный* (*боровик придаточковый*).

Lidé odvozovali názvy i od chuti či zápachu houby (7 hub – 6 %), a vznikaly tak názvy jako např. *млечник деликатесный* (*рыжик настоящий*), *горняка*, *горяшка*, *горькушка* (*сыроежка жгучеедкая*), *хреновый гриб* (*гебеломы клейкая*).

Z velkého množství hub je různá jejich hodnota pro lidi. Názvy proto byly vytvořeny i podle míry vzácnosti (4 houby – 3 %), např. *панский гриб* (*моховик каштановый*), *правдивый*, *дорогой гриб* (*белый гриб*).

Podle vlastností houby vznikly 2 (2 %) lidové názvy – př. *сыроежка рвотная* (*сыроежка жгучеедкая*).

Do skupiny názvů odvozených od způsobu výskytu houby jsme zařadili 2 (2 %) názvy – *вишонки, вишенки (вешенка обыкновенная)*.

Pouze jedno lidové pojmenování vzniklo na základě doby růstu houby (1 %) – *белый летний гриб (боровик сетчатый)*.

2.6.1 SROVNÁNÍ

Srovnání motivace lidových názvů v obou jazycích není jednoduché, jelikož takových názvů je nespočet a nemůžeme s přesností říci, že se nám podařilo dopátrat se všech možných lidových variant u vybraného materiálu. Nicméně budeme vycházet z námi vybraného materiálu. Můžeme říci, že nejvíce v obou jazycích vznikaly názvy na základě barvy. V českém jazyce je to 113 názvů (28 %) a v ruském 44 (38 %).

Druhé místo se už rozchází. V češtině mělo vliv místo výskytu houby na 77 názvů (19 %), a v ruštině druhé místo zaujaly názvy odvozené od vzhledu houby ve 29 případech (25 %).

V ruském jazyce se místo výskytu houby ukázalo být třetím nejčastějším způsobem motivace, konkrétně u 15 pojmů (13 %). V českém jazyce to byl zase vzhled houby, a to u 50 pojmů (13 %).

Názvy, jejichž původ je nejasný nebo se nám nepodařilo jej dohledat, stojí na čtvrtém místě v obou jazycích – v ruštině 10 %, v češtině 12 %.

Co se týče odlišností, v českém jazyce bylo potřeba oddělit skupinu názvů vytvořených podle povrchu plodnice (21 názvů – 5 %) a konzistence houby (31 názvů – 8 %). Tyto skupiny se v ruském jazyce nevyskytovaly, ale naopak bylo potřeba přidat skupinu názvů, které vznikly na základě způsobu výskytu houby (2 názvy – 2 %). Tuto motivaci jsme v českém jazyce neobjevili.

2.7 STRUKTURA OFICIÁLNÍCH NÁZVŮ HUB V ČESKÉM JAZYCE

Oficiální názvy nemusíme zkoumat z hlediska počtu slov, jelikož se zpravidla jedná o názvy binomické. Uvádíme zde pouze kapitolu o víceslovných názvech. Zaměříme se na slovní druhy, které jsou v oficiálních názvech obsaženy, a označíme, zda se jedná o atribut kongruentní, nebo nekongruentní.

2.7.1 VÍCESLOVNÉ NÁZVY

Oficiální české názvy hub byly zpravidla binomické, tedy dvouslovné. Zajímalo nás tedy, z jakých slovních druhů se tyto názvy skládají. Analýzou všech názvů jsme dospěli

k výsledkům, že jde o názvy složené buď ze substantiva a adjektiva, anebo názvy vzniklé spojením dvou substantiv.

První případ (substantivum + adjektivum) se týkal 64 (86 %) názvů, kdežto spojením dvou substantiv vzniklo 10 (14 %) názvů. Z každé kategorie uvádíme postupně několik zástupců.

Substantivum + adjektivum – př. *pestřec obecný, hřib žlutý, hřib nachový, muchomůrka královská, voskovka citronová, helmovka slizká, ryzec hnědý, slzivka oprahlá*. Všechny tyto názvy se vyskytovaly ve formě atributu kongruentního.

Substantivum + substantivum – př. *holubinka vrhavka, čirůvka havelka, klouzek strakoš, strmělka mlženka, hřib koloděj, hřib modračka*. Opět šlo o atribut kongruentní ve všech případech.

2.8 STRUKTURA OFICIÁLNÍCH NÁZVŮ HUB V RUSKÉM JAZYCE

Stejně jako u slovtvorby českých názvů začneme tuto kapitolu analýzou jednoslovných, dvouslovných a víceslovných názvů. Jednoslovný název se nevyskytoval vůbec, názvy jsou stejně jako v češtině binomické. Sedmdesát tři názvů jsme našli dvouslovných a jeden název byl složen ze tří slov.

2.8.1 VÍCESLOVNÉ NÁZVY

Nejpočetnější jsou názvy složené ze **substantiva** a **adjektiva** (58 názvů – 78 %) – př. *ложнодождевик обыкновенный, боровик припудренный, поплавок серый, леопта шероховатая*. Všechny názvy jsou v pozici atributu kongruentního.

Na druhém místě jsou názvy složené z podstatného a **složeného přídavného jména** (9 názvů – 12 %) – př. *млечник серо-розовый, дубовик оливково-бурый, дождевик ежевидно-колючий*. Opět se jedná o formy atributu kongruentního.

Další skupinou jsou názvy, které mají na prvním místě **adjektivum** a na druhém **substantivum** (4 názvy – 6 %) – př. *белый гриб, сатанинский гриб, перечный гриб*. Názvy jsou v pozici atributu kongruentního.

Tři procenta představují názvy, které vznikly spojením **dvou substantiv**. V našem materiálu jde o dva názvy – *боровик ле галь, дубовик келе*. Zde se jedná o atribut nekongruentní v obou příkladech.

Jeden název vznikl spojením **adjektiva, substantiva a adjektiva** (1 %) – *белый гриб сосновый* – atribut kongruentní.

2.8.2 SROVNÁNÍ

Srovnáme-li strukturu oficiálních názvů v obou jazycích (v tomto případě počet slov a slovní druhy), dospějeme k výsledku, že až na jeden název v ruském jazyce jsou všechny názvy dvouslovné. To odpovídá výše uvedené teorii, že zde pracujeme s botanickou nomenklaturou, která je binomická.

Mnohem zajímavější je porovnání slovních druhů, ze kterých jsou názvy tvořeny. V českém jazyce jsme vyčlenili dvě skupiny a v ruském jazyce pět.

Z podstatného a přídavného jména je v češtině vytvořeno 64 názvů (86 %) a v ruštině 58 (78 %).

Spojením dvou podstatných jmen v češtině vzniklo 10 názvů (14 %) a v ruštině 2 (3 %). Pouze tyto dvě skupiny se v obou jazycích shodují, i když počty jsou různé.

V ruštině oproti češtině navíc vznikly ještě tři skupiny – adjektivum + substantivum (4 názvy – 6 %), adjektivum + substantivum + adjektivum (1 název – 1 %), substantivum + složené adjektivum (9 názvů – 12 %). Příklady uvádíme v předchozí kapitole. U všech příkladů, jak v ruštině, tak v češtině, se jednalo o formy atributu kongruentního. Pouze dva názvy v ruském jazyce, vzniklé spojením dvou substantiv, představují atribut nekongruentní.

2.9 STRUKTURA LIDOVÝCH NÁZVŮ HUB V ČESKÉM JAZYCE

Obdobným způsobem si rozebereme i názvy lidové. V češtině se zde setkáme s opačným výsledkem než u názvů oficiálních. Jednoslovných pojmů bylo mnohonásobně více (315 názvů – 79 %) než dvouslovných názvů (85 názvů – 21 %). Názvy si tedy rozdělíme na tyto dvě skupiny a ty jednoslovné budeme dále zkoumat podle nemorfologického a morfologického způsobu tvoření slov.

2.9.1 JEDNOSLOVNÉ NÁZVY

Názvy jednoslovné byly složeny vždy pouze z podstatného jména. Šlo o 314 názvů (79 %), které zastupují tuto skupinu. Například *nakládáček*, *smrčák*, *cikán*, *počeček*, *babka*, *janek*, *berla*, *palazor*, *horník*, *pávice* atd. V následujících kapitolách budou tyto názvy děleny podle nemorfologického, nebo morfologického způsobu tvoření slov. V případě nemorfologického způsobu bude vydělena metafora a metonymie a v případě morfologického způsobu budou upřesněny způsoby derivace – prefixace, sufixace, prefixálně-sufixální způsob a kompozice.

2.9.1.1 NEMORFOLOGICKÝ ZPŮSOB TVOŘENÍ SLOV

Středem našeho zájmu byla i jednoslovná pojmenování z hlediska metafory a metonymie. Zkoumali jsme proto, zda jsou názvy odvozeny od viditelné podobnosti či barvy, nebo zda je název přenesen na základě vnitřní podobnosti (metonymie).

2.9.1.1.1 METAFORA

V našem materiálu jsme našli 150 názvů, které vznikly pomocí metafory. Pomocnou literaturou nám byl *Slovník spisovného jazyka českého J. Beliče*. Nebudeme uvádět všechny názvy, jelikož se jedná o poměrně početnou skupinu. Uvedeme několik příkladů:

- *brambory* (peřtrec obecný) – tvar brambor podobný tvaru této houby;
- *modrák* (hřib koloděj) – tento název se dříve užíval pro označení člověka v modrém oděvu, také jde o označení kapra s modrým zbarvením, hřib koloděj je na řezu výrazně modrý;
- *hnáty* (muchomůrka červená) – hnáty je lidový výraz pro nohy, můžeme zde tedy tuto podobnost přiřadit k dlouhé noze muchomůrky červené;
- *cihlář* (křemenáč březový) – cihlár je výraz pro dělníka pracujícího v cihelně. Křemenáč březový má červenající dužinu čili zde jde o podobnost barvy;
- *hedvábnice* (suchohřib žlutomasý) – označení pro jakoukoliv věc z hedvábí, rovněž se hedvábnicí označuje konec biče, suchohřib žlutomasý má hedvábný povrch klobouku;
- *paraple* (bedla zardělá) – označení pro deštník či slunečník, s tím souvisí vzhled bedly, která se podobá právě deštníku;
- *hnědáček* (hřib hnědý) – výraz hnědáček se užívá pro označení hnědého koně, hřib hnědý má rovněž hnědou barvu;
- *špičák* (kozák březový) – špičák je označení pro špičatý zub nebo krumpáč, kozák březový má klobouk tvarem do špičky;
- *kamenáč* (hřib borový) – kamenáčem se označuje hrubý, necitlivý člověk nebo také kamenný hrnec či věc, která je tvrdá, hřib borový má svou dužinu tvrdou;
- *žluťák* (hřib přívěskatý) – označení pro koně se žlutým zbarvením, žluťák, dukát nebo žlutě kvetoucí rostlinu, hřib přívěskatý má nohu zbarvenou do žluta.

Metonymická pojmenování se v českém materiálu nevyskytovala ani v jednom případě.

2.9.1.2 MORFOLOGICKÝ ZPŮSOB TVOŘENÍ SLOV

V této části práce budeme hledat, zda se na tvorbě slov nejvíce podílel prefix, sufix, prefixálně-sufixální způsob, nebo došlo ke složení slov. Na konci kapitoly uvedeme grafické znázornění.

2.9.1.2.1 PREFIXACE

Pomocí prefixace vznikla velmi malá skupina názvů z našeho zkoumaného materiálu. Vycházíme zde z výzkumu lexika Staročeského slovníku, kde A. Černá uvádí, že ve staré češtině se předpona *pod-* v některých případech podle významu sblíží s předponou *pa-* a označuje, že nějaký jev je zdánlivě podobný s tím, co označuje motivující slovo (Černá [online], 202–207). Na základě této informace jsme hledali názvy, které by vznikly podle takové podoby s prefixem *pod-*. Odpovídá tomu pouze název *podmáselník* → *pod* (*podobný*) *máselníkovi*, *suchohřib žlutomasý*.

2.9.1.2.2 SUFIXACE

Slovotvorba pomocí přípon neboli sufixů je nejpočetnější skupinou ze všech způsobů slovotvorby. Vzhledem k různorodosti názvů se liší i tyto sufixy. Spočítáno bylo 98 jednoslovných pojmenování vzniklých připojením sufixu. K nejčastěji využívaným se řadí:

- **-ník:**
 - *doubravník* (*doubrava* → *doubrav* + *ník*, hřib smrkový),
 - *máselník* (*máselný* → *máseln* + *ník*, klouzek obecný),
 - *skořičník* (*skořice* → *skořic* + *ník*, klouzek strakoš),
- **-áček:**
 - *nakládáček* (*nakládat* → *naklád* + *áček*, hřib smrkový),
 - *bukáček* (*buk* → *buk* + *áček*, suchohřib žlutomasý),
 - *boráček* (*bor* → *bor* + *áček*, hřib borový),
 - *doubáček* (*dubový* → *doub* + *áček*, hřib borový),
- **-ák:**
 - *chvoják* (*chvoje* → *chvoj* + *ák*, hřib borový),
 - *tvrdák* (*tvrdý* → *tvrd'* + *ák*, hřib dubový),
 - *jedlák* (*jedlý* → *jedl* + *ák*, hřib přívěskatý),
 - *oheňák* (*oheň* → *oheň* + *ák*, hřib koloděj),
 - *březovák* (*březový* → *březov* + *ák*, křemenáč březový),

- **-čák:**
 - *pšenčák* (*pšenice* → *pšen* + *čák*, hřib hnědý),
 - *klenčák* (*klen* → *klen* + *čák*, klouzek obecný),
 - *smrčák* (*smrk* → *smr* + *čák*, hřib smrkový),
- **-k-:**
 - *májovka* (*májový* → *májov* + *k* + *a*, hřib borový),
 - *ořechovka* (*ořechový* → *ořechov* + *k* + *a*, klouzek strakoš),
 - *skřípalka* (*skřípat* → *skříp* + *alk* + *a*, čirůvka havelka),
 - *máselka* (*máselný* → *másel* + *k* + *a*, klouzek strakoš),
 - *šafránka* (*šafrán* → *šafrán* + *k* + *a*, voskovka kuželovitá).

2.9.1.2.3 PREFIXÁLNĚ-SUFIXÁLNÍ ZPŮSOB

Z celého námi analyzovaného materiálu se prefixálně-sufixální způsob tvoření slov vyskytoval ve 35 případech. Nejčastěji se jednalo o prefix *pod-* s různorodými sufixy, často se objevovalo spojení několika sufixů. Objevil se i prefix *po-*, který se vyskytoval u názvu *pocesník* (*po cestě* → *po* + *ces* + *ník*, klouzek strakoš), prefix *polo-* u názvu *polopravák* (*polo* + *pravý* → *polo* + *prav* + *ák*, hřib hnědý).

Uvedeme několik zástupců vzniklých spojení prefixu *pod-* s různými sufixy.

K nejčastějším sufixům bychom zařadili sufix *-ník* a *-ák*.

- *podjalovčák* (*pod jalovcem* → *pod* + *jalov* + *čák*, hřib koloděj),
- *podlipník* (*pod lipou* → *pod* + *lip* + *ník*, suchohřib žlutomasý),
- *podzemník* (*pod zemí* → *pod* + *zem* + *ník*, suchohřib žlutomasý),
- *poddoubník* (*pod dubem* → *pod* + *doub* + *ník*, hřib dubový),
- *podborovák* (*pod bory* → *pod* + *borov* + *ák*, hřib hnědý),
- *podchvoják* (*pod chvojím* → *pod* + *chvoj* + *ák*, hřib hnědý),
- *poddoubák* (*pod dubem* → *pod* + *doub* + *ák*, klouzek strakoš),
- *podborovka* (*pod bory* → *pod* + *borov* + *k* + *a*, ryzec pravý),
- *poddubinka* (*pod dubinou* → *pod* + *dubin* + *k* + *a*, hřib hnědý),
- *podborůvka* (*pod bory* → *pod* + *bor* + *ůvk* + *a*, klouzek obecný),
- *podsosník* (*pod sosnou* → *pod* + *sos* + *ník*, klouzek strakoš).

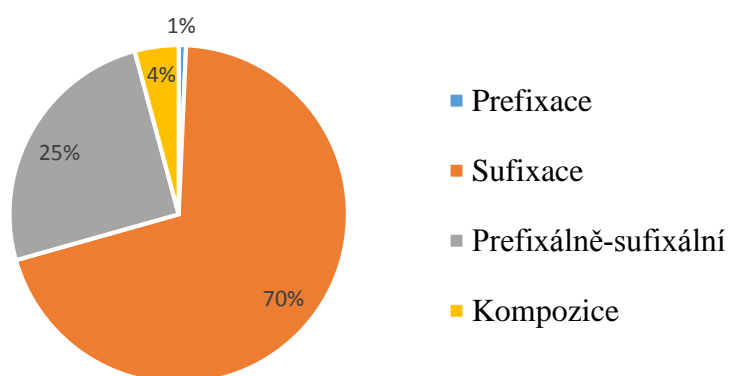
2.9.1.2.4 KOMPOZICE

Poslední kapitolou slovo tvorby lidových názvů jsou složeniny. Z celkového množství jednoslovných lidových pojmenování byly nalezeny 2 názvy, které se řadí do kategorie složených slov.

Jako první uvádíme *muchomor* (*muchomůrka červená*). Z výše uvedeného již víme, že slovo *muchomůrka* je odvozeno od používání této houby k hubení much. Právě proto zde vidíme spojení *moucha* a *mořit* → *moucha* + *mor* + \emptyset = *muchomor*. Existuje několik podob tohoto slova v různých dialektech: např. *machovírka*, *mochomůrka*, *mochovira*.

Druhým zástupcem složeniny je *čertoplach* (*muchomůrka zelená*). Slovo vzniklé spojením *čertová plachta* → *čert* + *plachta* + \emptyset = *čertoplach*. Jedná se o jedovatou houbu, která má kolem nohy plachetku.

Graf 7: Slovo tvorba lidových názvů v českém jazyce

Zdroj: autor

U prefixace, sufixace a prefixálně-sufixálního způsobu jsme analyzovali, jakým slovním druhem je základové slovo, které tvoří naše názvy. Dospěli jsme k závěru, že na prvním místě stojí pojmenování, jejichž základové slovo je tvořeno **substantivem** (94), př. *smrčák* (*smrk* + *ák*), *podlipáček* (*pod lípou* + *áček*), *oheňák* (*oheň* + *ák*), *bukáček* (*buk* + *áček*), *borák* (*bor* + *ák*), *poddubinka* (*pod dubinou* + *ka*), *pšenčák* (*pšenice* + *ák*), *smolíček* (*smůla* + *íček*), *skořičník* (*skořice* + *ník*).

Na druhém místě jsou názvy, které mají své základové slovo tvořeno **adjektivem** (33), př. *červeník* (*červený* + *ík*), *krvavník* (*krvavý* + *ník*), *černěnka* (*černý* + *ěnka*), *masovky* (*masový* + *ky*), *rezavka* (*rezavý* + *ka*), *máselka* (*máselný* + *ka*), *bronzák* (*bronzový* + *ák*), *šediváč* (*šedivý* + *áč*), *růžovák* (*růžový* + *ák*), *žlutky* (*žlutý* + *ky*).

Na posledním místě stojí názvy se základovým slovem tvořeným **verbem** (10), př. *bliják* (*blít + ják*), *blivák* (*blít + vák*), *krousták* (*kroustat + ák*), *blemták* (*blemtat + ák*), *pšoukavka* (*pšoukat + vka*), *pukavice* (*pukat + vice*), *chřípavka* (*chřípat + vka*), *mhouřilka* (*mhouřit + lka*), *skřípalka* (*skřípat + lka*), *vrzavka* (*vrzat + vka*).

Byla však nalezena malá skupina názvů, jejichž původ není možné dohledat, tedy není možné je nějakým způsobem analyzovat. Tyto lidové názvy se používají, přesto však není možné se dopátrat, proč právě tímto názvem se označuje daná houba. Jako příklad uvádíme *počeček*, *poteč* (hřib koloděj), *tajtrlinka* (suchohřib žlutomasý), *palazor* (bedla zardělá), *umrdlák* (hřib satan), *kobzár*, *kojzár* (kozák březový), *mulička*, *pastěrka*, *verunka* (klouzek strakoš).

2.9.2 VÍCESLOVNÉ NÁZVY

Víceslovné názvy v českém jazyce představovaly složení substantiva a adjektiva. My jsme je rozdělili podle toho, zda na prvním místě stálo substantivum, nebo adjektivum.

Kategorii **adjektivum + substantivum** zastoupilo 73 (18 %) názvů – *chutná pumprda*, *černá housátka*, *kropenatá houba*, *dědečkův tabák*, *zaječí kouř*, *husí pupek*, *máslový žluťáček* atd. Převážná většina byla v pozici atributu kongruentního.

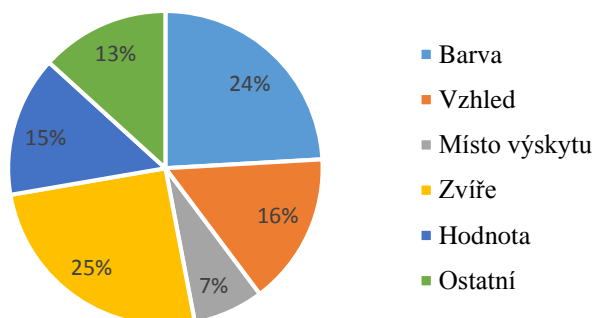
V pozici atributu kongruentního se objevily tyto 3 názvy: *paví muchomůrka*, *velbloudí houba*, *hadí houba*.

Kategorii **substantivum + adjektivum** zastupuje 13 názvů (3 %), např. *katmanka pošvatá*, *pošvatka obecná*, *vejcovník zelený*, *hříbek máslový*, *sluha svrasklá*, *krásnoporka ovčí*. Všechny v pozici atributu kongruentního.

2.9.2.1 ATRIBUTY VÍCESLOVNÝCH NÁZVŮ

U víceslovných názvů jsme dále zkoumali atributy, které tvoří tato pojmenování. Zajímalo nás, zda atribut představuje místo výskytu houby, její vzhled či zbarvení nebo zda odkazuje na její hodnotu. To však nebyly jediné skupiny, které se nám podařilo analyzovat. Lidové názvy jsou velmi různorodé, a proto byly atributy spojeny také s různými zvířaty. Bylo nutné zařadit i skupinu, do které jsme zahrnuli atributy, jež neodpovídají žádným výše uvedeným skupinám. Uvedeme grafické znázornění a poté několik příkladů.

Graf 8: Atributy víceslovných názvů

Zdroj: autor

Graf názorně ukazuje, že víceslovné názvy byly nejčastěji tvořeny atributem označujícím zvíře. Takových pojmenování bylo 21 (25 %), např. *krásnoporka ovčí*, *vraní vejce*, *zaječí vejce*, *koňský sýr*, *zaječí kouř*, *vraní tvaroh*, *jelení skok*, *beraní rožky*, *velbloudí houba*, *zaječí hříbek*, *paví muchomůrka*, *husí pupek*, *myší ouška*, *ovčí hříbek*.

Pouze o jeden název méně představovaly názvy s atributem odkazujícím na zbarvení houby. Takových pojmenování bylo 20 (24 %), např. *červený hřib*, *bílý kozák*, *šedá dřínůvka*, *černý dubák*, *bílý podmásník*, *černá housátka*, *černá zelinka*, *bílá komprda*, *černý strnádek*.

Třetí nejpočetnější skupinou jsou atributy označující vzhled houby. Pojmenování s takovým atributem jsme našli 13 (16 %), např. *katmanka pošvatá*, *muchomůrka pochvatá*, *sluka svrasklá*, *bedla drsná*, *bedla ostrolupenná*, *bedla vidlená*, *kožený hřib*, *kropenatá houba*, *hříbek máslový*, *medová houba*, *máslový žlutáček*.

Čtvrtou nejvíce zastoupenou skupinou jsou atributy popisující hodnotu houby, a to ve 12 případech (15 %). Máme na mysli hodnotu jak vysokou, tak nízkou – tedy zda je houba buď jedovatá, málo ceněná, nebo naopak vysoce ceněná. Např. *máčkový hřib*, *jedovatá muchomůrka*, *jedovatá zemanka*, *panský hřib*, *královský hřib*, *pravej doubravník*, *panské hříbek*, *panskej švec*.

Předposlední skupinou jsou názvy, jejichž atribut byl velmi různorodý a neodkazoval na žádnou námi vydělenou skupinu. Takových názvů bylo 11 (13 %), např. *babí pupky*, *české lanýže*, *pošvatka obecná*, *chutná pumprda*, *cikánský tvaroh*, *mužičkiv tabák*, *cikánská hubka*, *dědečkiv tabák*, *cikánský tabák*.

Místo výskytu houby popisovaly atributy u šesti lidových názvů (7 %). Jde tedy o nejméně zastoupenou skupinu. Uvedeme všechny příklady: *jalovcový hřib, jedlový modrák, borovej másník, březový hřib, doubravník dubový, smrkovej doubravník*.

2.10 STRUKTURA LIDOVÝCH NÁZVŮ HUB V RUSKÉM JAZYCE

Ruské lidové názvy si nejprve rozebereme z hlediska počtu slov a rozdělíme je na názvy jednoslovné a víceslovné. Jednoslovné názvy pak rozčleníme podle způsobu slovo tvorby na nemorfologický a morfologický způsob a dále je budeme analyzovat, zda se vyskytují názvy metaforické či metonymické a budeme hledat jejich nejčastější způsoby slovo tvorby.

2.10.1 JEDNOSLOVNÉ NÁZVY

Jednoslovných pojmů bylo z celého materiálu analyzováno 57. Kromě dvou pojmů, které byly tvořeny adjektivem (*борово́й, правдивый*), byly všechny ve formě substantiva. Například *белевик, желтяк, синик, синяк, яичнк, рубяк, смаржок*.

2.10.1.1 NEMORFOLOGICKÝ ZPŮSOB TVOŘENÍ SLOV

Tak jako v českých pojmenováních i v ruských lidových názvech budeme zkoumat, zda se v našem materiálu vyskytovaly názvy, které spadají do nemorfologického způsobu tvoření, a konkrétně zda se jedná o metaforu či metonymii.

2.10.1.1.1 METAFORA

Metaforických názvů jsme v ruském materiálu našli méně než v materiálu českém. Nalezeno bylo 26 pojmů, které vznikly metaforou. Uvedeme několik příkladů:

- *беловик (белый гриб)* – jako «*беловик*» se označuje čistopis, spojitost s touto houbou tedy můžeme vidět ve smyslu, že tato houba má čistou bílou třeň;
- *синяк (дубовик оливково-бурый)* – toto označení se používá pro jakoukoliv podlitinu na těle člověka, tedy *modřinu*, také je to výraz pro kruhy pod očima. Vzhledem k tomu, že tato houba je na řezu modrá, jde zde o metaforu na základě barvy;
- *мышонок (рядовка серая)* – mládě myši, podobnost s touto houbou se týká šedého zbarvení;
- *мышка (рядовка серая)* – zdrobnělina od slova *мышь*, rovněž výraz pro *podpaží*, u této houby podobnost odkazuje na zbarvení myši;

- *берёзовик (подберёзовик обыкновенный)* – tento pojem se využívá k označení březové šťávy, k metafoře zde mohlo dojít na základě chuti;
- *пестушки (лисичка обыкновенная)* – «пестушок» je označení pro mladého kohouta, také se jedná o druh rostliny – *kosatec*; vzhledem k tomu, že tato houba má nepravidelný a zvlněný klobouk, stejně jako má kohout hřeben a kosatec květy, podobnost přiřazujeme na základě vzhledu.

Ani v ruském materiálu jsme nenalezli název, který by vznikl na základě metonymie.

2.10.1.2 MORFOLOGICKÝ ZPŮSOB TVOŘENÍ SLOV

2.10.1.2.1 PREFIXACE

I přesto, že prefixace společně se sufixací patří k produktivnějším způsobům tvoření slov, v našem ruském materiálu jsme se setkali pouze se dvěma názvy, které odpovídají prefixaci. Jde o prefix *под-*, který se využívá v případě, že dané slovo odkazuje na podobnost se základovým slovem. Z našeho zkoumaného materiálu uvádíme

- *подкоровник (коровник (растение) → под (подобный) коровнику, белый гриб)*;
- *подзелёнка (зелёнка, зеленушка → под (подобный) зелёнке, рядовка серая)*.

Prefixy byly zastoupeny v hojnějším počtu, ale jednalo se již o prefixálně-sufixální způsob, kterému se budeme věnovat samostatně.

2.10.1.2.2 SUFIXACE

Mnohem produktivnější v našem zkoumaném materiálu byly sufixy. Jejich zastoupení tvoří 19 lidových pojmenování.

Nejčastěji se vyskytoval sufix *-ик*, ale také sufix *-овик*. Uvedeme několik příkladů:

- *боровик (бор → бор + овик, белый гриб)*,
- *бебик (бебый (белый) → беб + ик, белый гриб)*,
- *синик (синий → син + ик, дубовик оливково-бурый)*,
- *красик (красный → крас + ик, дубовик оливково-бурый)*,
- *грабовик (граб → граб + овик, подберёзовик серый)*,
- *болотовик (болото → болот + овик, маслёнок жёлто-бурый)*.

Sufix *-к-*:

- *серушка (серый → сер + ушк + а, рядовка серая)*,
- *горяшка (горький → гор + яшк + а, сыроежка жгучеядкая)*.

Různorodé sufixy:

- *медвежаник* (*медвежий* → *медвеж* + *аник*, белый гриб),
- *горькушка* (*горький* → *горьк* + *ушк* + *а*, сыроежка жгучеедкая).

2.10.1.2.3 PREFIXÁLNĚ – SUFIXÁLNÍ ZPŮSOB

Již výše jsme zmínili, že pokud se prefixy v ruských lidových názvech objevovaly, šlo o spojení prefixu společně se sufixem, které tvořily dané slovo. Těchto pojmenování bylo nalezeno pouze pět. Ve všech případech se opakovala předpona **под-**. Co se týče sufixů, zde už taková pravidelnost nebyla. Ve třech pojmenování se s prefixem **под-** objevil sufix **-овик**. Ve dvou případech to byl sufix **-ник** a **-ик**.

- *подосиновик* (*под осиной* → *под* + *осин* + *овик*, белый гриб),
- *подсосновик* (*под сосной* → *под* + *сосн* + *овик*, рядовка серая),
- *подберезовик* (*под берёзой* → *под* + *берёз* + *овик*, подберезовик обыкновенный),
- *поддубник* (*под дубом* → *под* + *дуб* + *ник*, дубовик оливково-бурый),
- *подорешник* (*под орехом* → *под* + *ореш* + *ик*, дубовик оливково-бурый).

2.10.1.2.4 КОМПОЗИЦЕ

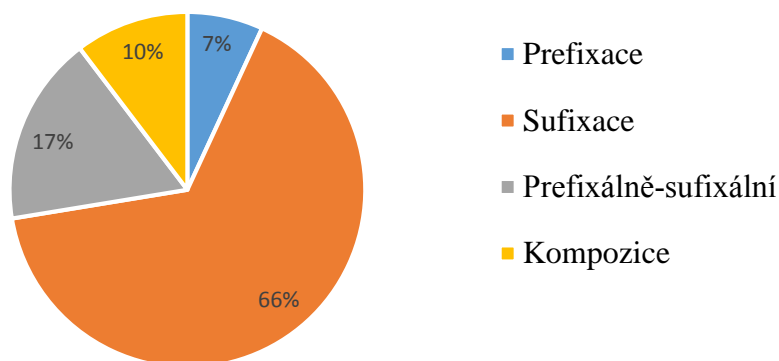
Dostáváme se k poslední naší zkoumané kapitole, kterou jsou složeniny. Tato kategorie je velmi málo zastoupená a našli jsme v našem výčtu pouze tři pojmenování, která odpovídají složeninám. Ve všech případech šlo o spojení barvy a části těla houby.

Prvním případem je *белоголовик* (*белый гриб*) – na první pohled je zřejmé, že došlo ke spojení *белый* + *голова* + *ик*, což má spojitost s barvou a tvarem této houby.

Druhým případem je *черноголовик* (*подберезовик обыкновенный*) – spojení slov *черный* + *голова* + *ик*, opět spojitost s barvou a tvarem houby.

Poslední je *синеножка* (*рядовка фиолетовая*) – spojení *синий* + *ножка*. U této houby můžeme po řezu vidět modrající nohu a tento zástupce je příkladem čisté sufixace.

Graf 8: Slovo tvorba lidových názvů v ruském jazyce

Zdroj: autor

Stejně jako v českém jazyce i tady jsme zkoumali, jakým slovním druhem je tvořeno základové slovo u pojmenování vytvořených prefixací, sufixací a prefixálně-sufixálním způsobem. Názvy, jejichž základové slovo bylo tvořeno **substantivem**, jsme našli 16×, př. *боровик* (*бор* + *овик*), *подосиновик* (*под осиной* + *овик*), *короватик* (*коровник* + *атик*), *коровятик* (*коровник* + *ятик*), *правдивый* (*правда* + *ивый*), *поддубник* (*под дубом* + *ник*), *грабовик* (*граб* + *овик*), *болотовик* (*болото* + *вик*), *подсосновик* (*под сосной* + *овик*).

Druhou nejpočetnější skupinou jsou názvy, jejichž základové slovo je tvořeno **adjektivem** (10), př. *белый* (*белый* + *ик*), *белевик* (*белый* + *евик*), *коновая* (*коневатый* + *овая*), *медвежаник* (*медвежий* + *аник*), *синик* (*синий* + *ик*), *красик* (*красный* + *ик*), *серушка* (*серый* + *ушка*), *горькушка* (*горький* + *ушка*).

Pouze dvě pojmenování měla základové slovo tvořeno verbem. Jde o pojmenování *смержок*, *сморчок* (*сморщить* + *жок* (*ок*)), *вишонки* (*висеть* + *онк* + *и*).

V ruském materiálu nebylo tolik názvů, u kterých bychom se nemohli dopátrat původu. Přesto nám není zcela jasné, proč se *bílý hřib* označuje jako *бoйки* nebo proč v lidovém označení *hlívy ústříčné gлыва* píšeme tvrdý znak. Některé lidové názvy jsou natolik specifické, že se nám někdy nepodařilo dopátrat skutečného původu názvu.

2.10.2 VÍCESLOVNÉ NÁZVY

Pojmy víceslovné se vyskytovaly v počtu 59, tedy pouze o dva názvy více, než je pojmů jednoslovných. Ze **substantiva** a **adjektiva** se skládá 44 názvů – př. *моховик болотный*,

вешенка устричная, лопастик трубчатый, панский гриб. Ve všech případech je o atribut kongruentní.

Zvláště jsme vydělili i názvy, jejichž název se skládá z **adjektiva** a **substantiva**. Takových názvů bylo 8 – př. *хреновый гриб, устричный гриб, дорогой гриб, лесной гриб*. Opět atribut kongruentní.

Spojením **dvou substantiv** byly vytvořeny 4 názvy – př. *гриб зонтик* (atribut nekongruentní), *коровяк медвежник* (atribut nekongruentní), *коровик коровник* (atribut nekongruentní), *гриб мышонок* (atribut nekongruentní).

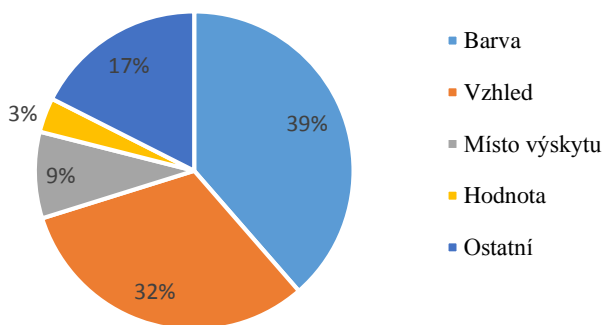
Stejný podíl (2 %) zastupuje název složený ze **dvou adjektiv a substantiva** – *белый летний гриб* – atribut kongruentní.

Poslední jedno procento zastupuje název vytvořený spojením **adjektivum + substantivum + adjektivum** – *белый гриб сетчатый* – atribut kongruentní.

2.10.2.1 ATRIBUTY VÍCESLOVNÝCH NÁZVŮ

Výše jsme uvedli, o jaké slovní druhy se v případě víceslovných názvů jedná. V této kapitole jsme zkoumali, co dané atributy představují: zda odkazují na barvu houby, na její vzhled, nebo na místo výskytu. Vzhledem k tomu, že v českém jazyce bylo několik zástupců s atributem zvíře, hledali jsme je i v ruském materiálu, avšak nebyl nalezen ani jeden zástupce. Opět uvedeme grafické znázornění a poté několik příkladů.

Graf 9: Atributy víceslovných názvů

Zdroj: autor

Graf ukazuje, že nejčastěji odkazuje atribut ve víceslovných názvech na zbarvení houby, a to ve 22 případech (39 %). Nejde jenom o přímé vyjádření barvy, jako například červený nebo bílý, ale vyskytovaly se i názvy s atributem barevný nebo pestrý. Např. *ложнодождевик оранжевый, ложнодождевик лимонный, красный гриб, обабок*

серый, обабок разнокожий, моховик пёстрый, толкачик шафрановый, болетус красноножковый, боровик красноватый, болет бронзовый, голова негра (z francouzského *tête-de-nègre*, zde by se mohlo jednat i podobnost vzhledu, my jsme se přiklonili k podobnosti zbarvení), *обабок разноцветный, леписта фиолетовая*.

Druhou nejpočetnější skupinou jsou názvy, jejichž atributy označují vzhled houby. Takových názvů bylo 18 (32 %). Např. *коровик коровник, коровяк медвежник, дубовик зернистоногий, боровик укороченный, зонтик острочешуйчатый, лепиота шероховатая, гриб-зонтик, гриб мышонок, лопастик трубчатый, устричный гриб*.

Následující skupina zahrnuje atributy, které jsou různorodé – jedná se o 10 názvů (17 %). Ani neodkazují na zbarvení a vzhled houby, ani neoznačují její místo výskytu nebo hodnotu. Např. *склеродерма обыкновенная, дубовик обыкновенный, боровик пастбищный, боровик девичий, маслёнок перечный, рядовка серная, сыроежка рвотная, валуй ложный*.

Atributy popisující místo výskytu houby se vyskytovaly pouze v pěti názvech (9 %). Jde o tato pojmenování: *боровик поддубовиковый, лесной черт, болетус соснолюбивый, дубовый гриб, польский гриб*.

Pouze dva názvy byly složeny z atributu, který popisuje hodnotu dané houby (3 %). Jde o názvy *панский гриб* a *дорогой гриб*.

Mimo tato pojmenování jsme postavili dva názvy složené ze tří slov: *белый гриб сетчатый, белый летний гриб*. Zde vidíme atributy dva. V prvním případě (*белый гриб сетчатый*) nám atribut *белый* odkazuje na barvu houby a atribut *сетчатый* na její vzhled. V druhém případě (*белый летний гриб*) stojí opět atribut *белый*, tedy barva houby, a atribut *летний*, který označuje dobu růstu této houby.

2.10.3 SROVNÁNÍ

Co do počtu slov, ze kterých jsou lidové názvy tvořeny, se v ruštině navíc objevuje skupina víceslovných názvů (2 názvy – 2 %). Lidový název v češtině, jehož rozsah by překročil dvě slova, jsme neobjevili. V českém jazyce je značná převaha jednoslovných názvů (315 názvů – 79 %), oproti ruštině, kde se jednoslovné a dvouslovné názvy dělí přesně na polovinu (57 a 57 názvů – 49 % a 49 %).

Na první pohled je zřetelné, že ruský jazyk má z hlediska složení slovních druhů různorodější stavbu. Bylo nutné názvy rozdělit do více skupin než v českém jazyce. Zde vznikly tři skupiny názvů – substantivum, substantivum + adjektivum, adjektivum + substantivum. Tyto skupiny se vyskytovaly i v jazyce ruském, ale zde jsme vydělili ještě

další čtyři skupiny. Pro srovnání tedy uvádíme výše uvedené tři skupiny, které se shodují v obou jazycích. V češtině názvy složené ze substantiv zaujaly 79 % (314 názvů), v ruštině 48 % (56 názvů), spojení podstatného a přídavného jména v češtině tvoří 3 % (13 názvů) a v ruštině 37 % (44 názvů). Opačný případ, tedy přídavné + podstatné jméno, v češtině tvoří 18 % (73 názvů) a v ruštině 7 % (8 názvů). V obou jazycích byla převážná většina v pozici atributu kongruentního.

V části analýzy slovo tvorby jsme jednoslovné pojmy rozdělili na nemorfologický a morfologický způsob slovo tvorby. V části nemorfologického způsobu tvoření slov byla nalezena pouze metafora, a to v obou jazycích, metonymie se nevyskytovala.

V morfologickém způsobu slovo tvorby jsme hledali prefixaci, sufixaci, prefixálně-sufixální způsob a kompozici. Prefixace byla velmi málo zastoupena, a to v obou jazycích. V češtině tímto způsobem vznikl pouze jeden název a v ruštině dva.

Suffixy se na tvorbě slov podílely nejvíce, a to v ruštině i v češtině. V ruštině šlo o 66% zastoupení a v češtině 70%. Druhým nejčastějším způsobem je prefixálně-sufixální způsob slovo tvorby. Ruština zde měla zastoupení 17% a čeština 25%.

Složeniny se v našem materiálu vyskytovaly jako třetí nejčastější způsob. V ruštině to bylo 10 % a v češtině 4 %. Ke dvěma plnovýznamovým slovům byl obvykle připojen i sufix, ale v ruštině se vyskytoval i název znázorňující čistou složeninu (*синеюжка*).

U prefixace, sufixace a kompozice nás dále zajímaly slovní druhy základového slova. Oba jazyky se v tomto případě shodují, jelikož v nejvyšším počtu byly názvy tvořeny základovým slovem ze substantiva, poté z adjektiva a nejméně bylo základové slovo tvořeno verbem.

Závěrem tedy můžeme říci, že na základě našeho materiálu oba jazyky tíhnou nejvíce ke slovo tvorbě pomocí sufixů, přičemž jak u prefixace, tak u sufixace a kompozice je základové slovo tvořeno substantivem.

Provedena byla i analýza víceslovných názvů. Zkoumány byly atributy těchto názvů. Zde se čeština s ruštinou v mnohém rozcházejí. Ruština nejčastěji využívá atributů odkazujících na barvu houby, naopak v češtině se nejvíce vyskytoval atribut označující zvíře. V češtině atribut označující barvu byl druhým nejčastějším, zatímco v ruštině to byl atribut odkazující na vzhled houby. Právě tento atribut byl v češtině třetím nejčastějším. V ruštině jsme jako třetí nejpočetnější atribut našli takový, který neodpovídal žádným výše uvedeným. Šlo tedy o atributy jako *обыкновенный*, *ложный*, *перечный* apod. Atribut označující hodnotu houby byl v češtině čtvrtým nejčastějším, ale

v ruštině stojí na posledním místě. Čtvrtý nejčastější ruský atribut je ten, který odkazuje na místo růstu houby. V češtině zase tento atribut stojí v pomyslném žebříčku na posledním místě. Různorodé atributy (ostatní) byly druhým nejméně častým atributem v českém jazyce. Zde tedy můžeme vidět, že se tyto jazyky neshodují, co se týče použitých atributů.

ZÁVĚR

Závěr naší práce bude obsahovat výsledky, ke kterým jsme se dostali na základě provedených analýz. První část práce byla věnována teoretickým faktům, vztahujícím se k dané problematice, tedy ke srovnávací jazykovědě. Získané teoretické znalosti jsme se pokusili využít v praxi a provedli jsme několik analýz.

Definovali jsme pro nás stěžejní termíny, jako je lexikologie, etymologie, onomaziologie, nominace, terminologie, motivovanost slova, způsoby tvoření slov. Pod terminologií jsme zahrnuli i botanickou nomenklaturu a uvedli její zákonitosti. Ze všech získaných poznatků zdůrazňujeme, že slovo má binární povahu a v tom se shodují výše uvedení definice. Dále poznatek o rozdílu mezi onomaziologií a sémaziologií – onomaziologický postup je od obsahu k formě a sémaziologický postup je opačný. Z kapitoly o nominaci uvádíme rozdělení na jednoslovné a několikaslovné pojmenování. U jednoslovných pojmenování bylo nutné uvést pojmy, jako je metafora a metonymie. Zde je důležité připomenout, že metonymie se týká pouze podstatných jmen, přičemž k metafoře může docházet u podstatných a přídavných jmen a také u sloves a příslovcí. Z informací o terminologii můžeme říci, že dochází k rozdílům mezi ruskými a českými lingvisty v požadavcích na termíny. Uvedli jsme požadavky od P. Hausera a И. Ю. Свинцовой, kteří se shodují v bodech, jako je jednoznačnost, přesnost a stálost obsahu. Autoři se rozcházejí v nosnosti, neexpresivnosti termínu, systematičnosti, absenci synonym a krátkosti termínu. Do této kapitoly jsme zahrnuli i botanickou nomenklaturu, se kterou jsme v celé práci pracovali, a uvedli jsme její zákonitosti. Dále jsme přistoupili k dělení slov na motivovaná a nemotivovaná. Čeština a ruština jakožto jazyky slovanské a sobě blízké mají většinu slovní zásoby motivovanou. Pro ucelenost kapitoly jsme v krátkosti uvedli i definici arbitrárnosti slovní formy, mimojazykové motivovanosti, vnitrojazykové motivovanosti a také zatemňování motivovanosti. Poslední kapitolou teoretické části byla slovotvorba a způsoby tvoření slov. Z této kapitoly bychom chtěli zdůraznit, že ruský a český jazyk mají jinou systematiku slovotvorby. Český jazyk uvádí čtyři základní způsoby, kterými jsou derivace, kompozice, přejímání a abreviace, přičemž za hlavní způsob tvoření slov se považuje derivace. Ruský jazyk uvádí rovněž čtyři způsoby, ale jejich podstata je jiná. Jedná se o způsoby morfologický, lexiko-sématický, lexiko-syntaktický a morfo-syntaktický. Srovnáním těchto dvou výkladů slovotvorby můžeme říci, že českou derivaci bychom mohli postavit do shody s ruským morfologickým způsobem a také česká kompozice by se shodovala s lexiko-

syntaktickým způsobem v ruštině. Zbylé dva se liší. Dále jsme popsali jednotlivé způsoby podrobněji a uvedli několik příkladů.

Nyní přistoupíme ke shrnutí všech námi získaných výsledků z provedených analýz. Zkoumáno bylo 666 názvů. Nejprve jsme rozdělili houby na jedlé, nejedlé a jedovaté, přičemž v ruštině jsme přidali skupinu podmíněně jedlé. Výsledkem bylo, že v českém jazyce bylo 49 jedlých hub a v ruském 41 hub. Nejedlých hub bylo v obou jazycích stejný počet, a to 8. Jedovaté houby se vyskytovaly v českém jazyce v počtu 17 a v ruském jazyce 13. Skupina hub, které jsou jedlé za určitých podmínek, obsahovala v ruském jazyce 12 zástupců. Očekávali jsme, že houby nesoucí stejný název jsou buď jedlé, nejedlé, nebo jedovaté, a to v obou jazycích stejně. Nicméně jsme se setkali s odlišnostmi, kdy například *опёнок осенний* – *václavka obecná*, je v českém jazyce řazena mezi jedovaté houby, ale v ruštině spadá do hub, které jsou jedlé za určitých podmínek.

Poté jsme zkoumali motivaci oficiálních názvů. Závěrem můžeme říci, že oba jazyky nejvíce tvoří názvy podle zbarvení houby, na druhém místě je její vzhled a poté místo jejího výskytu. Stejným způsobem jsme zkoumali lidové názvy. Zde nám práci ztížily názvy, u kterých nelze zjistit jejich původ, proto jsme vytvořili i skupinu „ostatní“. Stejně jako oficiální pojmenování i lidové názvy vznikají především na základě barvy houby. V tomto se oba jazyky shodují. Nicméně druhý nejčastější vliv na vznik lidových názvů má v ruštině vzhled houby, kdežto v češtině místo jejího výskytu. Tyto motivace stály i na třetím místě, ovšem obráceně: v ruštině to bylo místo výskytu a v češtině vzhled houby. U obou jazyků jsme dále vydělili motivace jako například chuť či vůně houby, její vlastnosti nebo doba jejího růstu.

Další analýza se týkala struktury oficiálních názvů. Co do počtu slov, v obou jazycích šlo zpravidla o binomické názvy. Bylo zjištěno, že nejpočetnější skupina názvů je složená ze substantiva a adjektiva, a to v obou jazycích (v ruštině 58 případů, v češtině 64). Druhou nejpočetnější skupinou byly názvy ze dvou substantiv, opět v obou jazycích. V češtině se jiná spojení slovních druhů nevyskytovala, nicméně v ruštině bylo potřeba vydělit skupiny: adjektivum + substantivum; adjektivum + substantivum + adjektivum; substantivum + složené adjektivum.

Strukturu lidových názvů hub jsme rozpracovali podrobněji. V počtu byla v češtině převážná většina názvů jednoslovných (79 %) a v ruštině se názvy jednoslovné a víceslovné dělily o polovinu (49 %). Z hlediska atributu se jednalo v obou jazycích ve většině případů o atributy kongruentní. V nemorfologickém způsobu tvoření slov byla

v obou jazycích zastoupena pouze metafora, metonymie nebyla nalezena ani v ruštině, ani v češtině. V morfologickém způsobu slovo tvorby došlo ke shodám v obou jazycích. Oba jazyky nejvíce tvoří pojmenování lidových hub pomocí sufixace, na druhém místě stojí prefixálně-sufixální způsob a jako třetí se nejčastěji vyskytovala kompozice. Prefixální způsob byl v obou jazycích nejméně zastoupen. Dalším bodem našeho bádání byly slovní druhy základového slova u prefixace, sufixace a prefixálně-sufixálního způsobu. V obou jazycích došlo ke shodě a nejvíce bylo tvořeno základové slovo substantivem, poté adjektivem a nakonec verbem.

Zkoumáním víceslovných lidových pojmenování bylo zjištěno, že se atributy v těchto názvech v češtině a ruštině neshodují. V ruských názvech byl nejčastěji nalezen atribut s odkazem na barvu houby a v češtině zase atribut označující zvíře.

V závěru celé práce tedy můžeme říci, že se potvrdilo, že čeština a ruština jsou jazyky blízké a v mnohém se shodují. Nicméně byly nalezeny i určité odlišnosti a na základě zkoumaného materiálu považujeme naše výsledky za dostatečně dokazující tyto skutečnosti.

РЕЗЮМЕ

Работа с названием “Сопоставительный анализ названий грибов в русском и чешском языках” посвящена сравнительному исследованию названий грибов в обоих языках с целью найти общее и различное в системе данных наименований. Выбор темы мотивирован нашей заинтересованностью проблемами лексикологии и сравнительного языкознания, и нам кажется, что работа такого плана даст интересные результаты относительно образования и мотивации официальных и народных названий грибов в чешском и русском языках.

Мы разделили эту работы на две основные части – это часть теоретическая и часть практическая. В теоретической части мы работали с такими терминами, как лексикология, этимология, ономазиология, номинация, терминология, мотивация слова и способы словообразования. Все эти теоретические положения мы стремились показать на примерах.

История сбора грибов в Чешской Республике и в России имеет свои различия, однако берет свое начало еще с большая страна, чем Чешская Республика. Несмотря на это, они обе принадлежат к тем странам, где сбор грибов является одним из самых популярных увлечений. Так как область микологии является базовой для анализируемых нами терминов, в начале работы мы уделили внимание систематике грибов. Мы ознакомились с тем, что чешская микология имеет иную систематику, нежели русская. В чешской микологии мы нашли пять классов грибов, а в русской шесть. Другое различие появилось в том, что в чешской микологии выделяются грибы съедобные, несъедобные и ядовитые, в то время как русская микология выделяет еще условно-съедобные грибы. Это грибы, съедобные при определенной обработке. Под определенной обработкой подразумеваем, например, обжаривание, варение или маринование. Самыми популярными грибами, которые собирают в России, являются белые грибы, подберёзовики, рыжики, подосиновики, маслята. В Чехии любят собирать опята, лисички, грузди, шампиньоны и подберёзовики. Мы кратко описали тело гриба, которое включает в себя плодовое тело, ножку, споры и мицелий. Далее мы перешли к описанию лингвистических понятий и категорий, являющихся важными для нашего исследования.

В подразделе о лексикологии мы ссылались на таких авторов, как Розенталь и Теленкова, описавших лексикологию как раздел языкознания, который

рассматривает изучение словарного состава языка. Мы столкнулись с тем, что существует несколько разных дефиниций этой научной категории, однако они совпадают в понимании бинарного характера слова. Это означает сочетание формы и содержания. Далее мы показали разделение лексикологии на две части – общую лексикологию и частную лексикологию. Существует лексикология синхроническая и диахроническая, занимающаяся историческим развитием лексикологии. Диахроническая лексикология включает в себя этимологию, которой мы уделили внимание в следующем подразделе. Здесь мы подчеркнули положения В. Н. Ярцевой. Во-первых, она определяет этимологию как дисциплину, занимающуюся происхождением слов. Во-вторых, она замечает, что этимология представляет собой разные приемы, изучающие происхождение слова, и, в-третьих, описывает этимологию просто как происхождение слова. Мы также вспомнили работы известного ученого в области чешских этимологических исследований Вацлава Махека. Его этимологический словарь принадлежит к известным в кругу этимологических исследований. Из работ русских ученых мы сосредоточились на Этимологических словарях русского языка М. Фармера, А. В. Семенова и Г. Крылова. В нашей работе мы также использовали специальные исследования по этимологии. Остановились мы вкратце и на народной этимологии, или ложной этимологии, которая представляет собой объяснение происхождения слов, не соответствующее их действительной истории.

Далее мы занимались ономаσιологией. Главное здесь - различие ономаσιологии и семасиологии. Ономаσιология идет в анализе от содержания к форме, семасиология - наоборот, от формы к содержанию. В нескольких предложениях мы описали ономаσιологические категории, структура которых является бинарной. От ономаσιологии мы перешли к проблемам номинации. Эта научная дисциплина занимается теорией наименования. Она изучает образование языковых единиц, которые служат для названия фрагментов реальной действительности. Мы привели разделение номинации на моментальные наименование и постоянные наименование. В этом подразделе мы остановились на однословных и несколькословных наименованиями. В описании однословных наименований мы приняли во внимание метафору и метонимию. Метафора представляет собой сходство с производящей основой по внешним характеристикам (на пример, *жемчуг* – говорят и о ровных и ослепительно белых

зубах, *šoška* – бобы, но также и глазные линзы). Статью о метафоре мы дополнили замечаниями П. А. Леканта, выделяющего метафору номинативную, когнитивную и образную. Метонимия представляет сходство по смежности. Это сходство может заключаться в подобии самого процесса, результата процесса или сходстве материала, либо сходстве по времени (например, *золото* - материал и золотые монеты, произведения *Дворжака* и *слушать Дворжака*). Стоит напомнить, что метонимический перенос может проходить только у имен существительных, в то время как метафорический перенос может иметь место у имен существительных, имен прилагательных, наречий и глаголов. Наименования нескольких слов могут быть представлены в виде словосочетаний или фразеологизмов.

Научной дисциплиной, важной для нашего исследования, также является терминология. В отдельном подразделе мы уделили внимание требованиям к терминам. Мы столкнулись с тем, что требования чешских и русских ученых к термину не вполне совпадают. Требования П. Гаусера и И. Ю. Свинцовой совпадают в таких аспектах, как фиксированное содержание, точность и однозначность термина. Терминологические словосочетания представляют соединение двух или более самостоятельных слов. Мы также кратко остановились на проблеме с переводом терминов. Переводчику надо искать соответствующий эквивалент в языке перевода. Так как мы работали с терминами в области ботаники, при поиске эквивалента нам помогал латинский язык. С ним связана ботаническая номенклатура, подлежащая правилам Международного кодекса ботанической номенклатуры. В нем закреплены правила для создания этой терминосистемы. Базой для нее выступает латынь, с помощью которой мы нашли соответствующие названия в русском и чешском языках.

От терминологии мы перешли к проблемам мотивированности слова. Эта научная дисциплина ориентируется на связь наименования с мотивирующей основой. Слова могут быть непроизводными или производными. Слова непроизводные имеют форму, по которой нельзя объяснить значение слова (например, *мяч, вода, dům, židle*). Производные слова имеют производящую основу (например, *dějeпис, перестройка*). Большая часть словарного запаса чешского и русского языков включает слова производные.

Последняя часть теоретической части посвящена словообразованию. Здесь мы перечислили способы словообразования, выделяемые в чешском и русском языках. Слово, возникшее с помощью деривации, включает в себе мотивирующую основу и формант. Формантом может быть префикс, суффикс, окончание или их комбинации. Чешский язык выделяет четыре основных способа словообразования: деривацию, словосложение, заимствование и аббревиацию. Но наиболее часто употребляется деривация. В русском языке мы обнаружили следующие способы словообразования: морфологический способ, лексико-семантический способ, лексико-синтаксический способ и морфолого-синтаксический способ. Нам кажется, что можно сравнить деривацию с морфологическим способом и словосложение с лексико-синтаксическим способом словообразования. Потом мы перешли к описанию самых продуктивных способов образования, которыми являются префиксация, суффиксация, префиксально-суффиксальный способ образования и композиция. В префиксации мы привели примеры русских и чешских префиксов, наиболее часто употребляемых в этих языках (например *без-*, *в-*, *вы-*, *до-*, *за-*, *над-*, *ра-*, *пра-*, *рѣ-*, *ро-*). Здесь мы подчеркнули, что префикс не меняет грамматический характер слова, но изменяет его лексическое значение.

В описании суффиксации мы тоже привели несколько примеров суффиксов в обоих языках, присоединяемых к именам существительным или к именам прилагательным (например *-ina*, *-ský*, *-ní*, *-ka*, *-анин*, *-арь*, *-ач*, *-ат*, *-енн*, *-ин*), поскольку именно эти части речи были задействованы в нашем материале. В конце подраздела, касающегося суффиксации, мы разделили суффиксы на модификационные и мутационные. Они различаются тем, что меняют или не меняют значение слова. Модификационные суффиксы не меняют части речи, они только дополняют значение нового слова или уточняют его. Мутационные суффиксы меняют значение производного слова и четко отличают новое слово от производящего слова, приводя в ряде случаев к изменению его части речи. Префиксально-суффиксальный способ образования представляет присоединение префикса и суффикса к исконному слову (например, слова *навстречу*, *podpatek*) Заметим, что П. А. Лекант обозначает этот способ как циркумфиксный способ образования. Очень кратко мы описали окончание, так как русский язык не употребляет окончание как самостоятельный способ словообразования. В чешском языке его можно найти, но в небольшом количестве. С помощью окончания чаще образуются разные формы слова.

Следующим способом словообразования является сложение. При помощи этого способа два слова полного значения соединяются в одно. Здесь мы разделили сложение на несобственно сложные слова и несобственно сложные (*лесоразработки, комсомол, vodovod, pravděpodobný*). Мы обратили внимание, что также существует и обратное образование (например *zont – zontik, rovnu’ – rovina*).

Далее мы сосредоточились на заимствовании. Чешский и русский языки всегда заимствовали слова из других языков. Для чешского языка типично заимствование с латинского, греческого и, конечно, с немецкого языков. Русский языка всегда заимствовал с латинского, греческого и польского языков. В настоящее время многие слова заимствованы с немецкого, французского и английского языков. Заимствование может проходить двумя способами.

Во-первых, это прямое заимствование, во-вторых опосредованное заимствование. В русском языке можно найти слова, заимствованные прямо из немецкого языка, а также слова, заимствованные посредством польского языка. Опосредованное заимствование в чешском языке касается прежде всего слов греческого происхождения. Заимствованные слова в языке-реципиенте обнаруживают разную степень адаптации. Здесь мы показали разделение этих слов на лексические единицы-цитаты (*science fiction*), частично адаптированные (*computer x komputer*) и лексические единицы полностью освоенные (*košile, vzduch*). В русском языке эти слова разделяются на заимствованные слова (*армия* с немецкого *armee*), экзотизмы (*оби – японский пояс*), иноязычные слова (*де-факто*).

От теоретической части мы перешли к главной части нашей работы – практической. Проблемой оказалось выбрать материал, который мы будем исследовать. Мы не сосредоточились только на одной области, но выбрали грибы из разных классов. В общем мы рассмотрели 666 названий, из них 74 чешских официальных названия, 74 русских названия и к тому же нашли 518 народных названий грибов. В нашей работе мы двигались таким образом, что сначала рассматривали названия грибов в чешском языке, потом в русском языке и затем проводили сравнение.

Во-первых, в чешском языке мы разделили грибы на съедобные, несъедобные и ядовитые. В русском языке мы сделали тоже самое, но русский язык выделяет группу условно-съедобные грибы - мы должны были дополнить еще

эту группу. В результате нашего анализа оказалось, что в чешском 66% грибов относятся к съедобным и 55% в русском языке. В обоих языках оказалось 11% несъедобных грибов. Ядовитые грибы заняли в чешском языке 23% и в русском 18%. Условно-съедобных грибов было в русском языке 16%. Интересно было узнать, что, например, *opěнок осенний* в русском языке включен в группу условно-съедобных грибов, в то время как в чешском языке он находится в списке ядовитых грибов.

Далее мы приступили к анализу мотивации официальных названий. Мы пользовались Этимологическим словарем Вацлава Махека и Этимологическим словарём М. Фасмера и Н. М. Шанского. Мы начали эту работу с описания названий грибов в чешском языке. Итак, мы нашли происхождение слов *bedla, čirůvka, helmovka, hlíva, holubinka, hřib, klouzek, kozák, křemenáč, lanýž, liška, mocho můrka, pestřec, pýchavka, ryzec, slzivka, smrž, strmělka, suchohřib, třepenitka, václavka, vláknice, voskovka*. В русском языке это касалось названий *белошампignon, боровик, вёшенка (вешенка), волоконница, гебеломы, гигрофор, гигроцибе, лепиства, лепиства, мицена, говорушка, головач, гриб, дождевик, дубовик, лисичка, маслёнок, млечник, мухомор, обабок, опёнок, поганка, подберёзовик, подосиновик, поплавок, рыжик, рядовка, сморчок, сыроежка, трюфель*. Имя вида или видовой эпитет потом менялся. Мы выделили группы названий грибов по мотивации: по цвету, по месту роста, по имени известных микологов, по внешнему виду, по поверхности плодового тела, по времени роста, по способу роста, по вкусу или запаху, по другим свойствам. После сравнения двух языков мы получили результаты, говорящие о том, что оба языка тяготеют к образованию слов с помощью мотивации по цвету. В чешском языке это было 43% (например, *hřib modráčka* – после разрезки синеет) и в русском языке 45% (*боровик бронзовый*). На втором месте в обоих языках оказалась мотивация по виду гриба. В чешском языке это касалось 19% (*muchomůrka hruškovitá* – тело напоминает грушу) и в русском 28% (*дождевик ежевидно-колючий* – видом напоминает ежика). Третьей самой встречаемой была мотивация по месту роста грибов. В чешском материале мы нашли 14% названий (*hřib borový* – его можно найти в окрестностях боров), в русском 9% названий (*подберёзовик обыкновенный* – растёт под берёзами). Далее оба языка схожи в четвертом типе мотивации - по свойству грибов - 5% в обоих языках (*holubinka vrhavka* – способствует нарушениям деятельности желудка, *мицена молочная* – выделяет капли молокообразной

жидкости). Остальные группы заняли 4% или 3%. Здесь мы можем сказать, что в основных типах мотивации рассматриваемые нами языки совпадают.

Потом мы перешли к исследованию мотивации народных названий. Так как народных названий оказалось большое количество, нам пришлось выделить больше групп по мотивации, чем в группах официальных названий. Мы определили такие группы, где в основу мотивации положены: цвет, место роста, время роста, вид, поверхность плодового тела, вкус или запах, качество или ценность, твердость или мягкость, другие свойства. Также нам пришлось выделить группу «прочие», потому что у некоторых названий грибов нам не удалось определить мотивацию. После сравнения чешского и русского языков оказалось, что и здесь первое место заняла мотивация названий грибов по цвету. В чешском языке это касалось 28% названий (*sinál, karkulka, čermák*) и 38% названий в русском языке (*беловик, синяк, рудяк*). Но вторая позиция относительно типа мотивации уже меняется. В чешском языке второй самой распространённой мотивацией оказалось место роста грибов, 19% (*podborka, doubravník, poddubinka, borovák*). В то время как в русском языке это был внешний вид грибов, 25% (*мышонок, гриб зонтик, мышата*). Место роста влияло на название грибов в русском языке в 13% случаев (*дубовый гриб, подсосновик, поддубник*). В чешском языке на третьем месте оказался внешний вид грибов, это 13% названий (*ušatec, kužel, stromeček, puchýř*). В русском языке 10% названий (*ковыл, бебик*) и 12% в чешском языке представляли названия грибов, у которых нам не удалось определить их мотивацию (*počéček, poteč, polák, rúthajle*). Эти названия очень специфические и типичные для определенных территорий каждой страны и иногда нельзя найти объяснения происхождения таких названий. Далее следовала группа мотивации по поверхности плодового тела (*hedvábnice, kožíšek, plyšák, sameťák*) и консистенция гриба (*dýmačka, prskavice, pšoukavka, kamenáč*). В чешском языке 5% и 8% названий. Эти две группы не появились в русском языке. Наоборот, в русском языке обнаружены названия, мотивированные способом роста грибов, 2% названий (*вишонки, вишенки*). Эта мотивация не обнаружена в чешском языке.

От мотивации мы перешли к структуре названий. Сначала мы проанализировали с этой точки зрения официальные названия. Мы уже знали, что эти названия бионические, поэтому мы сосредоточились только на группе с несколькословными названиями. В чешском языке все официальные названия

складывались из двух слов. Но в русском языке мы нашли тоже названия, состоящие из трех слов. Потом мы определяли частеречное значение компонентов таких сложных наименований, все атрибуты мы распределили согласованные и несогласованные определения. Интересно, что в чешском языке по частеречной принадлежности компонентов мы выделили две группы, в русском языке таких групп оказалось пять. Благодаря соединению имени существительного и имени прилагательного в чешском языке возникло 86% названий (*pestřec obecný, hřib žlutý, helmovka slizká*) и 78% - в русском (*боровик принудренный, поплавок серый, леопта шероховатая*). Второй группой были названия, возникшие соединением двух имен существительных. В русском языке 3% названий (*боровик ле галь, дубовик келе*), в чешском языке 14% названий (*holubinka vrhavka, klouzek strakoš, hřib koloděj*). В русском языке мы выявили следующие группы частей речи. На первом месте оказалось имя прилагательное и на втором имя существительное, 6% названий (*белый гриб, сатанинский гриб, перечный гриб*). 1% названий представляло соединение имени прилагательного, имени существительного и имени прилагательного - *белый гриб сосновый*. Еще одна группа в русском языке — это соединение имени существительного и сложного имени прилагательного, 12% названий (*млечник серо-розовый, дубовик оливково-бурый, дождевик ежевидно-колючий*). Два примера, возникшие соединением двух имен существительных в русском языке, являются несогласованным определением. Остальные названия, как в чешском языке, так и в русском языке, являются согласованным определением.

Структура народных названий была разработана подробнее. Так как здесь имели место и однословные, и двухсловные наименования, нам пришлось работать с большим количеством названий в обоих языках. В чешском языке мы нашли 79% однословных названий, в русском языке 49%. В чешском языке остальные названия были двухсловными, но в русском встречались и названия, состоящие из трех слов. Далее мы занимались частями речи – компонентами этих названий. Здесь появились три группы частей речи в обоих языках. Это названия представлены только именем существительным, далее - соединением имени существительного и имени прилагательного, соединением имени прилагательного и имени существительного. В чешском языке первая группа заняла 79% (*nakládáček, smrčák, cikán, pošeček, babka*), в русском 48% (*белевик, желтяк, синик,*

синяк), вторая группа в чешском языке представлена 3% названий (*katmanka pošvatá, pošvatka obecná, vejcovník zelený*) и в русском 37% названий (*моховик болотный, вешенка устричная, лопастник трубчатый*). Последняя группа состояла из 18% названий (*chutná pumprda, černá housátka, kropenatá houba*) и в русском языке из 7% названий (*хреновый гриб, устричный гриб, дорогой гриб*). В целом можно сказать, что большая часть названий имела в своем составе согласованное определение. Однословные названия мы разделили на две группы – по неморфологическому и морфологическому способу словообразования. В неморфологическом способе словообразования мы сосредоточились на названиях, возникших на основании метафоры и метонимии. Из чешских метафорических названий приведем, например, *brambory, modrák, hnáty, cihlář paraple* (см. с. 46). В русском материале мы нашли такие метафорические названия, как *беловик, синяк, мышонок, мышка, петушки, берёзовик* (см. с. 53). Названия, возникшие на основании метонимии, не выявлены ни в чешском, ни в русском языках. Анализируя морфологический способ словообразования, мы обнаружили слова, образованные префиксацией, суффиксацией, префиксально-суффиксальным способом или сложением. Префиксация была представлена одним названием в чешском языке (*podmáselník*) и двумя названиями в русском языке *подкоровник, подзелёнка*. Самым продуктивным способом словообразования была суффиксация. Это самый используемый способ образования народных названий в обоих языках. В чешском языке таких названий 70% (*doubřavník, skořičník, boráček, březovák, chvoják, pšenčák, jedlák*) и в русском 66% (*боровик, бебик, синик, красик, серушка, горяшка, грабовик*). Префиксально-суффиксальный способ образования занял в чешском языке 25% и в русском языке 17%. Это второй из самых используемых способов образования народных названий грибов (например, *podjalovčák, podlipník, podzemník, poddoubák, poddubinka, podsosník, подосиновик, поддубник подорешник, подберёзовик, подсосновик*). Сложение составляло в чешском языке 4% (*tuchomor, čertoplach*) и в русском языке 10% (*белоголовик, черноголовик, синеножка*).

Анализ многословных названий заключался в рассмотрении атрибутов этих наименований. Мы нашли атрибуты, обозначающие цвет, принадлежность животному, вид, ценность, место роста грибов. В ходе этого анализа мы обнаружили несколько различий. Атрибут, ссылающийся на цвет гриба, оказался в русском языке на первом месте (*ложнодождевик оранжевый, ложнодождевик*

лимонный, красный гриб). В чешском языке самым употребляемым атрибутом был атрибут, обозначающий отношение к животному (*krásnoporka ovčí, vraní vejce, zaječí vejce, koňský sýr*). На втором месте находился в чешском языке атрибут, представляющий цвет грибов (*červený hřib, bílý kozák, šedá dřínůvka*). В русском языке вторым самым используемым атрибутом был атрибут, ссылающийся на вид гриба (*дубовик зернистоногий, боровик укороченный, зонтик остроочешуйчатый*). Этот атрибут был в чешском языке на третьем месте (*katmanka pošvatá, muchomůrka pochvatá, sluka svrasklá*). В русском языке появились такие атрибуты, как *обыкновенный, ложный, перечный*, мы их включили в группы «прочие». Атрибут, обозначающий ценность гриба, был в чешском языке четвертым самым используемым (*panský hřib, královský hřib, pravej doubravník*), но в русском языке он оказался на последнем месте (*панский гриб, дорогой гриб*). В русском языке на четвертом месте оказался атрибут, указывающий на место роста гриба (*боровик поддубовиковый, лесной черт, болетус соснолюбивый*), и наоборот, этот атрибут был в чешском языке на последнем месте (*jalovcový hřib, jedlový modrák, borovej másník*). Атрибуты в группе «прочие» были на предпоследнем месте в чешском языке (*babí purky, české lanýže, pošvatka obecná*). Анализ показал, что в использовании атрибутов и их типов эти два языка не совпадают.

В заключение нашей работы можем сказать, что русский и чешский языки в области наименований грибов имеют много общих свойств. Оба языка в большинстве случаев образуют народные названия грибов с помощью суффиксации и префиксально-суффиксальных способов. Что касается мотивации названий, здесь оба языка совпадали в мотивации названий по цвету грибов. Различия мы обнаружили в атрибутах несколькихсловных названий. В этом разделе анализа русский и чешский языки не совпали ни в одной группе. В целом же исследованный нами материал показал значительные сходства и различия в этой сфере лексической и терминологической номинации.

BIBLIOGRAFIE

- 1) ВИНОГРАДОВ, В.В. *Лексикология и лексикография*. Москва: Наука, 1977, 318 с.
- 2) ЛЕКАНТ, П.А. и др. *Современный русский язык*. Москва: Дрофа, 2002. ISBN 5-7107-6144-3, 560 с.
- 3) КУБРЯКОВА, Е.С. *Что такое словообразование*. Москва: Наука, 1965.
- 4) НОВИКОВ, Л.А. и др. *Современный русский язык. Фонетика. Лексикология. Словообразование. Морфология. Синтаксис*. Санкт-Петербург: Лань, 1999. ISBN 5-8114-0128-0, 854 с.
- 5) РОЗЕНТАЛЬ, Д.Э., ФОМИНА, М.И., ЦАПУКЕВИЧ, В.В., ВАЛГИНА, Н.С. *Современный русский язык, 4-е дополненное и переработанное издание*. Москва: Высшая школа, 1971, 511 с.
- 6) РОЗЕНТАЛЬ, Д.Э., ТЕЛЕНКОВА, М.А. *Словарь-справочник лингвистических терминов*. Москва: Астрель, 2001. ISBN 5-17-003766-X.
- 7) СВИНЦОВА, И., Ю. *Культура русской речи и практическая стилистика русского языка*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, 390 s. ISBN 8070413786.
- 8) ШАНСКИЙ, Н.М., ТИХОНОВ, А.Н. *Современный русский язык, 2 часть*. Москва, 1981.
- 9) ШМЕЛЕВ, Д.Н. *Современный русский язык*. Москва: УРСС, 2004. ISBN 5-354-00990-1.
- 10) УШАКОВ Д.Н. и др. *Толковый словарь русского языка*. Москва: ОГИЗ, 1935.
- 11) ФЕДОРОВ, Ф.В., *Грибы*. Москва, 1983.
- 12) ФОМИНА, М.И. *Современный русский язык. Лексикология*. Москва: Высшая школа, 1978.
- 13) ЯРЦЕВА, В.Н. и др. *Языкознание. Большой энциклопедический словарь*. Москва: Большая российская энциклопедия, 1998. ISBN 5-85270-307-9.
- 14) BĚLIČ, J., HAVRÁNEK, B., HELCL, M., KŘÍSTEK, V., TRÁVNÍČEK, F., JEDLIČKA, F. *Slovník spisovného jazyka českého. I, A-G. 2., nezm. vyd. Praha: Academia, 1989, XXV, 555 s.*
- 15) BĚLIČ, J., HAVRÁNEK, B., HELCL, M., KŘÍSTEK, V., TRÁVNÍČEK, F., JEDLIČKA, F. *Slovník spisovného jazyka českého. II, H-L. 2., nezm. vyd. Praha: Academia, 1989, 594 s.*

- 16) BĚLIČ, J., HAVRÁNEK, B., HELCL, M., KŘÍSTEK, V., TRÁVNÍČEK, F., JEDLIČKA, F. *Slovník spisovného jazyka českého*. III, M-O. 2., nezm. vyd. Praha: Academia, 1989, 637 s.
- 17) BĚLIČ, J., HAVRÁNEK, B., HELCL, M., KŘÍSTEK, V., TRÁVNÍČEK, F., JEDLIČKA, F. *Slovník spisovného jazyka českého*. IV, P-Q. 2., nezm. vyd. Praha: Academia, 1989, 716 s.
- 18) ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, 380 s. ISBN 978-80-246-1946-0.
- 19) ČERMÁK, F. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010, 357 s. ISBN 978-80-7422-020-3.
- 20) DOKULIL, M. *Tvoření slov v češtině. Teorie odvozování slov*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, 263 s.
- 21) DOSTÁL, J. *Botanická nomenklatura: vývoj rostlinného jména a výklad Mezinárodních pravidel botanické nomenklatury*. Praha: Nakl. ČSAV, 1957, 269 s.
- 22) HAGARA, L. *Ottova encyklopedie hub*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2015, 1152 s. ISBN 978-80-7451-407-4.
- 23) HAGARA, L., ANTONÍN V. a BAIER, J. *Velký atlas hub*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006, 432 s. ISBN 8073603349.
- 24) HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN, 1980, 192 s.
- 25) HLADKÁ, Z. *Přenesená pojmenování rostlin v českých dialektech: k sémantickému tvoření lexikálních jednotek v nářečích*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta. č. 330. ISBN 80-210-2290-6.
- 26) HOLEC, J., BIELICH A. a BERAN M. *Přehled hub střední Evropy*. Praha: Academia, 2012, 622 s. ISBN 978-80-200-2077-2.
- 27) KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 604 s. ISBN 807106484X.
- 28) KARLÍK, P., NEKULA, M., RUSÍNOVÁ Z. a GREPL M. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 799 s. ISBN 978-80-7106-624-8.
- 29) KLÁN, J. *Co víme o houbách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, 310 s., 81 il. ISBN 8004211437.
- 30) MACHEK, V. *Česká a slovenská jména rostlin*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, 366 s. Studie a prameny. Sekce jazyka a literatury, sv. 1. ISBN (Brož.).

- 31) MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997, 866 s. ISBN 8071062421.
- 32) MACHEK, V., JANYŠKOVÁ, I. *Sebrané spisy Václava Machka*. 1. Praha: Lidové noviny, 2011, 1172 s. ISBN 978-80-7422-125-5.
- 33) MACHEK, V., JANYŠKOVÁ, I. *Sebrané spisy Václava Machka*. 2. Praha: Lidové noviny, 2011, s. 1173-2296. ISBN 978-80-7422-126-2.
- 34) MATHESIUS, V. *Čeština a obecný jazykozpyt: soubor statí*. Praha: Melantrich, 1947, 463 s.
- 35) RADA, R. *Botanický slovník: slovník rostlinných jmen : česko-latinsko-německý, německo-latinsko-český, latinsko-český rejstřík*. Praha: EKOserving, 1998, 399 s. ISBN 809008480X.
- 36) REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. 2., nezměn. vyd. Voznice: Leda, 2012, 752 s. ISBN 978-80-7335-296-7.
- 37) ROUDNÝ, M., TEJNOR, A., POŠTOLKOVÁ, B. *O české terminologii*. Praha: Academia, 1983, 119 s. Malá jazyková knihnice, sv. 2. ISBN (Brož.).
- 38) SOCHOR, K. *Příručka o českém odborném názvosloví*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, 66 s.
- 39) ŠEBEK, S. *Slovník lidových názvů hub*. Poděbrady, 1968.
- 40) ŠMILAUER, V. *Nauka o českém jazyku*. Praha: SPN, 1972.
- 41) VEČERKA, R., ERHART, A. *Úvod do etymologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, 304 s.
- 42) VESELÝ, R., KOTLABA, F., POUZAR Z. *Přehled československých hub: úvod do studia našich hub*. Ilustroval Antonín ZEZULA. Praha: Academia, 1972, 423 s. ISBN (Váz.).
- 43) ŽAŽA, S. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. 2. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999, 122 s. ISBN 802102058X.
- 44) ŽVÁČEK, D. *Úvod do teorie překladu (pro rusisty)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994, 54 s. ISBN 8070673537.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

- 1) БУГАЁВ, И. В. *Научные и народные названия растений и грибов*. Томск, 2010 [online]. Dostupné z: http://herba.msu.ru/shipunov/school/books/bugaev2010_nauchhn_narodn_nazv_rast_gribov.pdf
- 2) *Грамота.ру* [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <http://gramota.ru/>
- 3) *Грибы*, 2013 [online]. [cit. 2018-02-25]. Dostupné z: <http://www.allgrib.ru/>
- 4) ЕФРЕМОВА Т. Ф. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*. – М.: Русский язык, 2000 [online]. [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://www.efremova.info/>
- 5) *Клуб грибников*, 2008 [online]. [cit. 2018-01-10]. Dostupné z: <https://gribnik-club.ru/>
- 6) КУТЕПОВА, М. *Школа природы*, 2008 [online]. [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: <http://dob.1september.ru/article.php?ID=200801311>
- 7) МАСЛОВ, Ю.С. *Введение в языкознание*. Москва, 1987 [online]. [cit. 2018-01-30]. Dostupné z: <http://www.textologia.ru/yazikoznanie/teoriayazikoznania/istoricheskoe-razvitie-yazikov/vidi-zaimstvovaniy-v-yazike/1449/?q=641&n=1449>
- 8) *Сайт любителей «Тихой охоты»* [online]. [cit. 2018-01-20] Dostupné z: <http://gribu.ru/>
- 9) *Словари и энциклопедии* [online]. [cit. 2018-02-25]. Dostupné z: <https://gufo.me/>
- 10) *Слово*. Образовательный портал [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <https://portal-slovo.ru/>
- 11) ФАСМЕР, М. *Этимологический словарь Фасмера* [online]. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <http://diclist.ru/slovar/fasmera.html>
- 12) *Энциклопедия грибов 2009-2018* [online]. [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: <http://wikigrib.ru/>
- 13) *Энциклопедии & Словари*, 2009-2015 [online]. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <http://enc-dic.com/>
- 14) ČERNÁ, A. Znova ze staročeského slovníku. Naše řeč, 80, 1997, s. 202-207 [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: [online]. [cit. 2018-01-15]. <http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=7400>

- 15) HLADKÁ, Z. *Lexikologie*. 2017 In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. [cit. 2018-01-15]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIKOLOGIE>
- 16) JANÝŠKOVÁ, I. *Lidová etymologie*. 2017 In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. [cit. 2018-01-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/LIDOVÁ ETYMOLOGIE>
- 17) KARLÍKOVÁ, H. *Etymologie*. 2017 A. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. [cit. 2018-01-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ETYMOLOGIE>
- 18) KARLÍKOVÁ, H. *Grécizmy v českém lexiku*. 2017 B. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. [cit. 2018-01-30]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GRÉCISMY V ČESKÉM LEXIKU>
- 19) KURÁŇ, P. *Lidové názvy na závěr* [online]. [cit. 2018-01-16]. Dostupné z: https://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/lidove-nazvy-na-zaver20110928.html
- 20) *Naše řeč*, ročník 28 (1944), číslo 6, s. 117-130 [online]. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3831>
- 21) RUSÍNOVÁ, Z. *ONOMAZIOLOGICKÁ KATEGORIE*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online], 2017, [cit. 2018-02-12]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ONOMAZIOLOGICKÁ KATEGORIE>

ПРÍЛОНА Ā. 1

OFICIÁLNÍ NÁZEV	LATINSKÝ NÁZEV	LIDOVÉ NÁZVY
Белый гриб	<i>Boletus edulis</i> Bull.	боровик бебик белевÍк бойки подосиновики рыжики глухарь желтяк ковыл коновяш коновятик коровка короватик коровятник коровик коровни коровьяк коровяк медвежник медвежаник пан подкоровник правдивый дорогой гриб беловик белоголовик
Ложнодождевик обыкновенный	<i>Scleroderma citrinum</i>	склеродерма обыкновенная ложнодождевик оранжевый ложнодождевик лимонный
Млечник серо-розовый	<i>Lactarius helvus</i>	
Боровик Фехтнера	<i>Boletus fechtneri</i> Velen	
Боровик припудренный	<i>Boletus pulverulentus</i>	
Боровик жёлтый	<i>Boletus junquilleus</i>	
Дубовик оливково-бурый	<i>Boletus luridus</i>	дубовик обыкновенный поддубник синяк болет грязно-бурый красный гриб синик красик подорешик

Боровик розовокожий	<i>Boletus rhodoxanthus</i>	
Мухомор королевский	<i>Amanita regalis</i>	
Подберёзовик серый	<i>Leccinum carpini</i>	грабовик обабок серый
Волоконница земляная	<i>Inocybe geophylla</i>	
Подосиновик жёлто-бурый	<i>Leccinum versipelle</i>	обабок разнокожий подосиновик красно-бурый
Обабок дубовый	<i>Leccinum quercinum</i>	
Моховик трещиноватый	<i>Xerocomellus chrysenteron</i>	моховик пёстрый моховик жёлтомясый боровик пастбищный
Подосиновик сосновый	<i>Leccinum vulpinum</i>	
Белошампиньон румянящийся	<i>Leucoagaricus leucothites</i>	
Боровик желтый	<i>Boletus impolitus</i>	
Дубовик крапчатый	<i>Boletus erythropus</i>	боровик поддубовиковый дубовик зернистоногий боровик зернистоногий болетус красноножковый синяк
Сатанинский гриб	<i>Boletus satanas</i>	лесной черт
Боровик красивоножковый	<i>Boletus calopus</i>	
Говорушка дымчатая	<i>Clitocybe nebularis</i>	
Поплавок шафрановый	<i>Amanita crocea</i>	толкачик шафрановый
Боровик ле Галь	<i>Boletus legaliae</i>	
Дубовик Келе	<i>Boletus queletii</i>	
Боровик сетчатый	<i>Boletus reticulatus</i>	белый гриб сетчатый белый летний гриб
Белый гриб сосновый	<i>Boletus pinophilus</i>	болетус соснолюбивый боровый
Боровик придаточковый	<i>Boletus appendiculatus</i>	боровик девичий яичник боровик укороченный боровик красноватый боровик буро-желтый

Боровик королевский	<i>Boletus regius</i>	
Поплавок серый	<i>Amanita vaginata</i>	
Боровик бронзовый	<i>Boletus aereus</i>	дубовый гриб рудяк болет бронзовый голова негра
Опёнок осенний	<i>Armillaria mellea</i>	
Лепиота шероховатая	<i>Lepiota aspera</i>	зонтик острочешуйчатый лепиота шероховатая гриб – зонтик
Ложноопёнок серно-жёлтый	<i>Hypholoma fasciculare</i>	
Рядовка серая	<i>Tricholoma portentosum</i>	рядовка штриховатая подсосновик серушка гриб мышонок подзелёнка серый песочник мышата мышонок мышка
Моховик красный	<i>Hortiboletus rubellus</i>	
Перечный гриб	<i>Chalciporus piperatus</i>	маслёнок перечный
Обабок чернеющий	<i>Leccinellum crocipodium</i>	
Подберёзовик обыкновенный	<i>Leccinum scabrum</i>	подберёзовик берёзовик черноголовик
Подберёзовик разноцветный	<i>Leccinum variicolor</i>	обабок разноцветный
Маслёнок жёлто-бурый	<i>Suillus variegatus</i>	маслёнок пёстрый моховик болотный моховик песчаный болотовик пестрец
Маслёнок серый	<i>Suillus viscidus</i>	
Маслёнок белый	<i>Suillus placidus</i>	
Дождевик ежевидно-колючий	<i>Lycoperdon echinatum</i>	
Дождевик грушевидный	<i>Lycoperdon pyriforme</i>	

Головач мешковатый	<i>Calvatia utriformis</i>	
Трюфель летний	<i>Tuber aestivum</i>	
Сморчок толстоногий	<i>Morchella crassipes</i>	
Сморчок конический	<i>Morchella conica</i>	смаржок
Лисичка белая	<i>Cantharellus pallens</i>	
Лисичка трубчатая	<i>Craterellus tubaeformis</i>	лопастник трубчатый лисичка ворончатая кантарелл трубковидный
Лисичка обыкновенная	<i>Cantharellus cibarius</i>	петушки
Вёшенка обыкновенная	<i>Pleurotus ostreatus</i>	вёшенка устричная устричный гриб глыва вишонки вишенки
Вёшенка покрытая	<i>Pleurotus calyptratus</i>	
Гигрофор луговой	<i>Hygrocybe pratensis</i>	
Гигроцибе коническая	<i>Hygrocybe conica</i>	
Гигроцибе киноварно-красная	<i>Hygrocybe miniata</i>	
Гигроцибе восковая	<i>Hygrocybe ceracea</i>	
Рядовка фиолетовая	<i>Lepista nuda</i>	леписта голая леписта фиолетовая синюха синичка синеножка
Леписта грязная	<i>Lepista sordida</i>	рядовка сорная синичка
Рядовка мыльная	<i>Tricholoma saponaceum</i>	
Рядовка серно-жёлтая	<i>Tricholoma sulphureum</i>	рядовка серная
Рядовка золотистая	<i>Tricholoma aurantium</i>	
Рядовка надломленная	<i>Tricholoma fracticum</i>	

Мицена молочная	<i>Mycena galopus</i>	
Мицена слизистая	<i>Mycena epipterygia</i>	
Мицена чистая	<i>Mycena pura</i>	
Рыжик настоящий	<i>Lactarius deliciosus</i>	млечник деликатесный
Мухомор красный	<i>Amanita muscaria</i>	
Мухомор ярко-жёлтый	<i>Amanita gemmata</i>	мухомор соломенно-жёлтый
Бледная поганка	<i>Amanita phalloides</i>	
Сыроежка жгучеядкая	<i>Russula emetica</i>	сыроежка рвотная горняка горяшка горькушка
Гебелома клейкая	<i>Hebeloma crustuliniforme</i>	валуй ложный гебелома корочковидная хреновый гриб бычок сопливик кулачок

PŘÍLOHA Č. 2

OFICIÁLNÍ NÁZEV	LATINSKÝ NÁZEV	LIDOVÉ NÁZVY
Hřib smrkový	<i>Boletus edulis</i> Bull.	bílý hřib bílý kozák červený hřib doubravník jalovcový hřib nakládáček smrčák smrkovák smrkovej doubravník
Pestřec obecný	<i>Scleroderma citrinum</i>	porkembuš brambory babí pupky české lanýže
Ryzec hnědý	<i>Lactarius helvus</i>	
Hřib Fechtnerův	<i>Boletus fechtneri</i> Velen	
Hřib modračka	<i>Boletus pulverulentus</i>	podlipáček
Hřib žlutý	<i>Boletus junquilleus</i>	
Hřib koloděj	<i>Boletus luridus</i>	sinál modrák cikán červený hřib dubovka jedlový modrák luháč máčkový hřib máčňák mračínko oheňák počeček podjalovčák podlejščák poteč sladký modrák sural zaječí hříbek
Hřib nachový	<i>Boletus rhodoxanthus</i>	
Muchomůrka královská	<i>Amanita regalis</i>	
Kozák habrový	<i>Leccinum carpini</i>	

Vláknice zemní	Inocybe geophylla	
Křemenáč březový	Leccinum versipelle	bosák bolševik březák březovák cihlář červeňák havíř horník chlapeček kameňák muzikant janek panna polák rúthajtle
Křemenáč dubový	Leccinum quercinum	
Suchohřib žlutomasý	Xerocomellus chrysenteron	babka hříbek máslový mračinko ovčí hříbek podhoubek podlipník podzemník pupek ševčík židák bahňák bukáček kořenáček podborovák poddoubník hedvábnice kožíšek plyšák smeťák podmáselník podmáslík šafránka kyselák kyselý poddoubník slad'ák kačenka kačka kravák husí pupek zajíček buchtička

		čermák honzík linduška tajtrlinka
Křemenáč borový	Leccinum vulpinum	
Bedla zardělá	Leucoagaricus leucothites	berla paraple paraplíčko palazor hadí houby kravinec
Hřib plavý	Boletus impolitus	
Hřib kovář	Boletus erythropus	
Hřib satan	Boletus satanas	červenáč červenka bliják blivák jeduvatyj doubravník jenerál kardinál karmazín kroušťák krvák růžovák safían umrdlák
Hřib kříšť	Boletus calopus	žid sviňák
Strmělka mlženka	Clitocybe nebularis	
Muchomůrka šafránová	Amanita crocea	
Hřib Le Galové	Boletus legaliae	
Hřib Quéletův	Boletus queletii	
Hřib dubový	Boletus reticulatus	bílý hřib březový hřib doubáček doubavník doubavník dubový dubák dubňák dubavník kamenáč kozák

		panský hřib poddoubník pravák pravej doubravník pšenčňák říbek skalní hřib tvrďák tvrzík
Hřib borový	<i>Boletus pinophilus</i>	podborovák sosňák kamenáč borák májovka boráček chvoják podborůvka cigán černohlávek sameták sametka panský hřib královský hřib smoláček rutkup zrzoun
Hřib přivěskatý	<i>Boletus appendiculatus</i>	jedlovák jedlák máčkovják madlovák máselník máslový žlutáček lipovják panské hříbek panský hřib plavák sametáček smetaník šafráník žluták
Hřib královský	<i>Boletus regius</i>	karmazín královák žluták růžák
Muchomůrka pošvatá	<i>Amanita vaginata</i>	katmanka pošvatá pošvatka pochvatá muchomůrka pochvatá březovka pávica pošvatka obecná

Hřib bronzový	<i>Boletus aereus</i>	černohlávek čerňák černý dubák bronzák
Václavka obecná	<i>Armillaria mellea</i>	hromadilka fafrlinka kolopenka koženka perníkúvka pňovka podpinka sluka svraskalá krásnoporka ovčí medová houby
Bedla ostrošupinná	<i>Lepiota aspera</i>	bedla drsná bedla ostrolupenná bedla vidlená
Třepeňka svazčitá	<i>Hypholoma fasciculare</i>	
Čirůvka havelka	<i>Tricholoma portentosum</i>	bílá komprda černá housátka černá zelinka černoch černý strnádek ferdíček havlička chrupka chřípavka chutná pumprda kočička kořenka koženka křišťálky listopadka mhouřilka myška makovka podzimka popelka sivanka skřípalka skřívánek šedivka ševčík švec václavka vrabci vrzavka
Suchohřib červený	<i>Hortiboletus rubellus</i>	

Hřib peprný	Chalciporus piperatus	
Kozák dubový	Leccinellum crocipodium	
Kozák březový	Leccinum scabrum	březák březovák březovják hnědý špičník šedý kozák havíř voják bžunda kobzár kojzár kozička špičák židovka blemták
Kozák barvoměnný	Leccinum variicolor	
Klouzek strakoš	Suillus variegatus	kožešník bezpráce borovák borovinka doubenka doupňák hradečanka husí pupek jalovčák kačenka koženka koželuška hřib kožíšek kožušnička linduška máselka maselňák máselák mulička ořechovka ovčácký hříbek panskej švec pastěrka pepřák písešník pocesník podborovák poddoubák podchvoják

		podskalňák podsosník růžička skořičník smolák šafráník šenkýřka ševčík švardák verunka voříšek zaječák židák žluťák
Klouzek slizký	<i>Suillus viscidus</i>	mazlák
Klouzek bílý	<i>Suillus placidus</i>	bílý podmásník sněžný klouzek vejmutovkáč
Pýchavka ježatá	<i>Lycoperdon echinatum</i>	hlavice puchýř kominík
Pýchavka hruškovitá	<i>Lycoperdon pyriforme</i>	bouchačka cikánský tvaroh vajce bejčí pytlík
Pýchavka dlabaná	<i>Calvatia utriformis</i>	brambůra puchýř babí pupky bejčí tabák cikánská hubka cigánský tabák dědečkův tabák doutník ďáblova dýmka mužíčkův tabák tabatěrka vrání hovno vrání chleba vrání vejce vrání voko zaječí vejce čmouda dejmová houba dymáčka dýmač foukačka koňský sýr prskavice pšoukavka

		pukavice vrání tvaroh zaječí kouř mochomůrka
Lanýž letní	Tuber aestivum	jelení skok baraní rožky
Smrž tlustonohý	Morchella crassipes	
Smrž kuželovitý	Morchella conica	kužel stromeček kropenatá houba kukalka
Liška bledá	Cantharellus pallens	
Liška nálevkovitá	Craterellus tubaeformis	velbloudí houba
Liška obecná	Cantharellus cibarius	kořátka kura kurátka kurčoky kurence kurky kuřátka kuřičky rezounka rezavka slípka žluťák žlutky zuby královská liška
Hlíva ústříčná	Pleurotus ostreatus	ušatec masovky dubovka
Hlíva čepičkatá	Pleurotus calyptratus	
Voskovka luční	Hygrocybe pratensis	
Voskovka kuželovitá	Hygrocybe conica	černěnka šafránka pestřenka kuběnka vodovka
Voskovka krvavá	Hygrocybe miniata	
Voskovka citronová	Hygrocybe ceracea	
Čirůvka fialová	Lepista nuda	oliva violeta

Čirůvka špinavá	Lepista sordida	
Čirůvka mýdlová	Tricholoma saponaceum	
Čirůvka sírožlutá	Tricholoma sulphureum	
Čirůvka oranžová	Tricholoma aurantium	
Čirůvka prstencová	Tricholoma fracticum	
Helmovka mléčná	Mycena galopus	
Helmovka slizká	Mycena epipterygia	
Helmovka ředkvičková	Mycena pura	
Ryzec pravý	Lactarius deliciosus	hryz kravinčák rejsek rezek rezoun rysec ryzáček podborovka podborka podborovník červeník krvavník mléčák pravak
Muchomůrka červená	Amanita muscaria	karkulka hnáty páví muchomůrka jedovatá muchomůrka machovírka mochomůrka mochoruka mochovira muchomor mušina
Muchomůrka slámožlutá	Amanita gemmata	
Muchomůrka zelená	Amanita phalloides	vejcovník zelený závojenka zelená čertoplach jedovatá zemanka
Holubinka vrhavka	Russula emetica	prasenice

Slzivka oprahlá	Hebeloma crustuliniforme	
-----------------	--------------------------	--

ANOTACE

Jméno a příjmení autora:	Michaela Sedlářová
Vedoucí bakalářské práce:	prof. Alla Arkhanhelska, DrSc.
Název fakulty:	Filozofická fakulta
Název katedry:	Katedra slavistiky
Název diplomové práce v češtině:	Porovnávací analýza názvů hřibů a hub v ruském a českém jazyce
Název diplomové práce v angličtině:	Comparative analysis of names of mushrooms and fungi in the Russian and Czech language
Počet znaků:	134 526
Počet příloh:	2
Počet titulů použité literatury:	44
Klíčová slova:	lexikologie, terminologie, motivace, slovotvorba, způsoby slovotvorby, botanická nomenklatura oficiální názvy, lidové názvy, houby

Charakteristika diplomové práce:

Tato magisterská diplomová práce se zaměřuje na porovnání názvů hřibů a hub v rusko-českém plánu. Jsou zde objasněny klíčové pojmy, jako je lexikologie, etymologie, onomaziologie, nominace, terminologie, botanická nomenklatura, motivovanost slova a způsoby slovotvorby. V praktické části jsou srovnávány oficiální názvy hub, ale i lidové názvy v obou jazycích. Je zde sledována jejich motivovanost a způsoby, jakým jsou tyto názvy vytvořeny. Pozornost je věnována struktuře názvů, a to oficiálních i lidových. Po každé provedené analýze následuje shrnutí získaných poznatků, kde jsou zdůrazněny shody, ale také odlišnosti, ke kterým jsme dospěli. Zkoumaný materiál, společně s použitou literaturou, je uveden na konci práce.